

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO KONTROLIERIŲ ĮSTAIGA

ATASKAITA DĖL ŽMOGAUS TEISIŲ PADĖTIES TELŠIŲ IR MARIJAMPOLĖS APSKRIČIŲ VYRIAUSIŲJŲ POLICIJOS KOMISARIATŲ AREŠTINĖSE IR LAIKINO SULAIKYMO PATALPOSE, KELMĖS, DRUSKININKŲ, MAŽEIKIŲ, ŠAKIŲ RAJONŲ POLICIJOS KOMISARIATŲ LAIKINO SULAIKYMO PATALPOSE IR KAUNO APSKRITIES VYRIAUSIOJO POLICIJOS KOMISARIATO PANEMUNĖS POLICIJOS KOMISARIATO LAIKINO SULAIKYMO PATALPOSE

2018-04-03 Nr. PRJ2018/1-26

Vilnius

I. NACIONALINĖ KANKINIMŲ PREVENCIJA IR BENDRA INFORMACIJA APIE ATLIKTĄ PATIKRINIMĄ

1. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolieriams yra pavesta vykdyti nacionalinę kankinimų prevenciją laisvės apribojimo vietose nuolat jose lankantis; Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaiga (toliau vadinama – Įstaiga) yra nacionalinė prevencijos institucija (Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo (toliau vadinama ir – LR SKĮ) 3 ir 19¹ straipsnių nuostatos).

2. Seimo kontrolierius, Įstaigos vadovas Augustinas Normantas, vykdydamas nacionalinę kankinimų prevenciją, pavedė Seimo kontrolierių įstaigos Žmogaus teisių biuro vedėjui Kęstučiui Jankauskui, patarėjams Kristinai Brazevič ir Jurui Taminskui 2018 m. vasario 13–14 ir 20–22 dienomis atlikti patikrinimus, siekiant išsiaiškinti žmogaus teisių padėtį policijos komisariatų (toliau vadinama ir – PK) areštinėse ir laikino sulaikymo patalpose: Telšių apskrities vyriausiojo policijos komisariato (toliau vadinama – Telšių AVPK) ir Marijampolės apskrities vyriausiojo policijos komisariato (toliau vadinama – Marijampolės AVPK) areštinėse ir laikino sulaikymo patalpose, Kelmės rajono policijos komisariato (toliau vadinama – Kelmės PK), Druskininkų rajono policijos komisariato (toliau vadinama – Druskininkų PK), Mažeikių rajono policijos komisariato (toliau vadinama – Mažeikių PK), Šakių rajono policijos komisariato (toliau vadinama – Šakių PK) ir Kauno apskrities vyriausiojo policijos komisariato Panemunės policijos komisariato (toliau vadinama – Kauno AVPK Panemunės PK) laikino sulaikymo patalpose. Telšių AVPK areštinės patalpos yra įkurtos Mažeikių ir Kelmės policijos komisariatuose (toliau vadinama – Mažeikių PK areštinė ir (arba) Kelmės PK areštinė).

3. Vadovaujantis LR SKĮ 19¹ straipsnio 4 dalies 6 punktu, vizitų PK (Telšių ir Marijampolės AVPK bei Šakių PK) metu taip pat buvo pasitelktas nevyriausybinės žmogaus teisių organizacijos „Žmogaus teisių stebėjimo instituto“ vyriausiasis teisininkas Karolis Liutkevičius (toliau vadinama – Ekspertas), kurio pagrindinės specializacijos ir veiklos sritys yra žmogaus teisių apsauga

baudžiamajame procese ir teisė į pagarbą privačiam gyvenimui. Šiose srityse jis užsiima teisine advokacija bei atlieka jų tyrimus.

4. Telšių AVPK – 3 ilgalaikio laikymo patalpos (5 vietos) ir 3 laikino sulaikymo patalpos (vizito metu laikomų asmenų nebuvo); Kelmės PK – areštinė (4 kameros (9 vietos) ir viena laikino sulaikymo patalpa (vizito metu laikomų asmenų nebuvo); Mažeikių PK – areštinė (21 kamera (55 vietos) ir 4 laikino sulaikymo kameros (vizito metu areštinėje buvo laikomi 4 asmenys); Marijampolės AVPK – areštinė (10 kamerų (16 vietų) ir 3 laikino sulaikymo patalpos (vizito metu areštinėje buvo laikomi 2 asmenys); Druskininkų PK – 2 ilgalaikio laikymo patalpos ir 1 laikino sulaikymo patalpa (vizito metu buvo laikomi 3 asmenys); Panemunės PK – 2 laikino sulaikymo kameros (vizito metu laikomų asmenų nebuvo); Šakių PK – 2 laikino sulaikymo kameros ir 2 areštinės kameros (nenaudojamos) (vizito metu laikomų asmenų nebuvo).

II. AKTUALŪS TEISĖS AKTAI, TEISMŲ PRAKTIKA IR STANDARTAI

5. Pagrindiniai teisės aktai, taikyti atliekant patikrinimus pirmiau išvardintų policijos įstaigų areštinėse ir laikino sulaikymo patalpose:

- 5.1. Lietuvos Respublikos Konstitucija;
- 5.2. Europos žmogaus teisių konvencija (toliau vadinama – EŽTK);
- 5.3. Jungtinių Tautų konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą (toliau vadinama – Konvencija);
- 5.4. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas (toliau vadinama – ANK);
- 5.5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (toliau vadinama – BPK);
- 5.6. Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymas (toliau vadinama – SVĮ);
- 5.7. Lietuvos Respublikos policijos įstatymas (toliau vadinama – PĮ);
- 5.8. Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas (toliau vadinama – Pacientų teisių įstatymas);
- 5.9. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 m. lapkričio 23 d. nutarimas Nr. 1162 „Dėl specialiųjų priemonių specifikacijos patvirtinimo“ (toliau vadinama – SPS);
- 5.10. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 m. lapkričio 30 d. nutarimas Nr. 1190 „Dėl pareigūnų parengimo veikti situacijomis, susijusiomis su psichinės, fizinės prievartos, šaunamojo ginklo ar sprogmenų naudojimu, ir jų sugebėjimo veikti tokiomis situacijomis tikrinimo tvarkos aprašo patvirtinimo (toliau vadinama – PPTA);
- 5.11. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2005 m. liepos 29 d. įsakymas Nr. 1R-240/1V-246 „Dėl konvojavimo taisyklių patvirtinimo“ (toliau vadinama – KT);
- 5.12. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2017 m. balandžio 3 d. įsakymas Nr. 1V-247 „Dėl teritorinių policijos įstaigų areštinių vidaus tvarkos taisyklių patvirtinimo“ (toliau vadinama – Areštinių taisyklės);
- 5.13. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2009 m. birželio 1 d. įsakymas Nr. 1R-172 „Dėl tardymo izoliatorių vidaus tvarkos taisyklių patvirtinimo“ (toliau vadinama – TIVTT);
- 5.14. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2015 m. rugpjūčio 3 d. įsakymas Nr. V-908 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 134:2015 „Laisvės atėmimo vietų ir teritorinių policijos įstaigų areštinių sveikatos saugos reikalavimai“ patvirtinimo“ (toliau vadinama – HN 134:2015);
- 5.15. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2011 m. birželio 30 d. įsakymas Nr. V-650 „Dėl Lietuvos medicinos normos MN 57:2011 „Bendruomenės slaugytojas. Teisės, pareigos, kompetencija ir atsakomybė“ patvirtinimo“ (toliau vadinama – MN 57:2011);

5.16. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2004 m. sausio 19 d. įsakymas Nr. V-8 „Dėl Lietuvos medicinos normos HN 29:2004 „Teritorinės policijos įstaigos areštinės medicinos punktas (kabinetas)“ patvirtinimo“ (toliau vadinama – HN 129:2004);

5.17. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2004 m. liepos 16 d. įsakymas Nr. V-347 „Dėl Lietuvos policijos pareigūnų etikos kodekso patvirtinimo“ (toliau vadinama – PPEK);

5.18. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2015 m. vasario 10 d. įsakymas Nr. 5-V-139 (2016 m. lapkričio 3 d. įsakymo Nr. 5-V-889 redakcija) „Dėl Policijos areštinių apsaugos ir priežiūros instrukcijos patvirtinimo“ (toliau – API);

5.19. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2002 m. liepos 10 d. įsakymas Nr. 380 „Dėl teritorinių policijos įstaigų areštinių saugos ir eksploataavimo reikalavimų patvirtinimo“ (toliau vadinama – SER);

5.20. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2004 m. spalio 11 d. įsakymas Nr. V-492 „Dėl teritorinių policijos įstaigų budėtojų padalinių patalpų įrengimo ir eksploataavimo reikalavimų patvirtinimo“ (Lietuvos policijos generalinio komisaro 2010 m. kovo 31 d. įsakymo Nr. 5-V-263 redakcija) (toliau vadinama – ER);

5.21. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2010 m. birželio 30 d. įsakymas Nr. 5-V-553 „Dėl Policijos įstaigų operatyvaus valdymo padalinių darbo organizavimo instrukcijos patvirtinimo“ (toliau vadinama – POVI);

5.22. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2008 m. balandžio 24 d. įsakymas Nr. 5-V-206 „Dėl tipinių teritorinių policijos įstaigų pastatų, statinių ir patalpų reikalavimų patvirtinimo“ (Lietuvos policijos generalinio komisaro 2011 m. balandžio 29 d. įsakymo Nr. 5-V-379 redakcija) (toliau vadinama – PR);

5.23. Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacija Rec(2006)2 valstybėms narėms dėl Europos kalinimo taisyklių (toliau vadinama – Europos kalinimo taisyklės) ir Rekomendacija (2006)13 dėl kardomojo kalinimo taikymo;

6. Pažymėtina, kad, vertinant elgesį su asmenimis, kurių laisvė apribota, ir tokių asmenų laikymo sąlygas, svarbu vadovautis ne tik nacionaliniais ir tarptautiniais teisės aktais, bet ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo (toliau vadinama – LVAT)) bei tarptautinių teismų (Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau vadinama – EŽTT)) praktika, kompetentingų ir plačius įgaliojimus turinčių tarptautinių institucijų rekomendacijomis:

6.1. LVAT 2011 m. birželio 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-2457/2011 (specialiųjų priemonių naudojimas); EŽTT 2008 m. balandžio 24 d. sprendimas byloje *Juozaitienė ir Bikulčius prieš Lietuvą*; 2011 m. gegužės 17 d. sprendimas byloje *Gazioglu prieš Turkiją* (fizinės prievartos panaudojimas); EŽTT 2012 m. sausio 10 d. sprendimas byloje *Ananyev and Others v. Russia* (kalinimo sąlygų prilygtinumas orumą žeminančiam elgesiui);

6.2. Europos regiono valstybėse kankinimų prevenciją vykdančias Europos komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (toliau vadinama – CPT) įdiegė ir taiko elgesio su asmenimis, iš kurių atimta laisvė, standartus¹. CPT atlieka patikrinimus įvairiose laisvės apribojimo (atėmimo) vietose ir teikia valstybėms savo rekomendacijas, kaip užkirsti kelią kankinimui ir kitokiam žiauriam, nežmoniškam ar žeminančiam elgesiui ir baudimui. CPT rekomendacijose įtvirtinti visuotinai pripažinti ir taikomi žmogaus teisių apsaugos standartai, kuriuos valstybės gera valia vykdo, į juos atsižvelgia ir jų laikosi.

III. TIKRINAMOS SRITYS IR NUSTATYTOS APLINKYBĖS

7. Patikrinimai atlikti vertinant žmogaus teisių apsaugos ir kankinimų prevencijos aspektu svarbiausius klausimus (laikomų asmenų informavimo, gynybos užtikrinimo, sveikatos priežiūros,

¹ [CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2013].

apsaugos, laikymo trukmės ir higienos sąlygų bei pareigūnų veiksmų), atsižvelgiant į šios ataskaitos II skyriuje nurodytus teisės aktus, CPT standartus, taip pat CPT ataskaitose apie Lietuvoje atliktus patikrinimus pateiktas rekomendacijas, Lietuvos teismų ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką ir kitas kompetentingų bei plačius įgaliojimus turinčių tarptautinių institucijų rekomendacijas (dokumentus).

Patikrinimų metu buvo bendrauta su policijos įstaigų vadovais, darbuotojais bei laikomais asmenimis, taip pat buvo apžiūrėtos įvairios patalpos, analizuoti dokumentai, įskaitant elektronines jų versijas.

Toliau ataskaitoje dėstomi patikrinimų metu nustatyti trūkumai, atliekamas teisinis vertinimas, daromos atitinkamos išvados ir kompetentingoms institucijoms teikiamos rekomendacijos dėl nustatytų trūkumų šalinimo.

8. Patikrinimų metu nustatytos aplinkybės

8.1. *Dėl laikomų asmenų, įskaitant užsienio valstybių piliečius, tinkamo supažindinimo su areštinių tvarkos taisyklėmis*

8.1.1. Asmenims, kurie nemoka lietuvių kalbos ir su areštinės vidaus tvarka yra supažindinami pasitelkiant jų atitinkamą vertimą į užsienio kalbą, šios tvarkos vertimai pateikiami susipažinti (įteikiamos kopijos) ir leidžiama juos pasilikti (Europos kalėjimų taisyklių reikalavimų 30.1 ir 30.2 p.). Į policijos areštinę patekusieji asmenys turi būti nedelsiant ir aiškiai informuojami apie jų teises. Siekiant tai užtikrinti, asmenims turėtų būti pateikiamas blankas, kuriame būtų aiškiai išdėstytos jų teisės ([CPT/Inf (96) 21] 16 p. ir [CPT/inf (92) 3] 37 p.).

Seimo kontrolieriaus 2017-03-28 ataskaitoje Nr. 2017/1-20² (toliau vadinama ir – Ataskaita Nr. 2017/1-20) pabrėžta, kad svarbu į areštinę talpinamus asmenis tinkamai supažindinti su jų teisėmis ir pareigomis; areštinės vidaus tvarkos taisyklės turi būti parengtos pagrindinėmis Europos Sąjungos ir Lietuvoje dažniausiai vartojamomis užsienio kalbomis (pvz., anglų, prancūzų, vokiečių ir rusų).

Policijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau vadinama – Policijos departamentas) atsižvelgė į minėtoje Seimo kontrolieriaus ataskaitoje pateiktą rekomendaciją ir nurodė, kad parengė pavyzdinį Policijos areštinių vidaus tvarkos aprašą, kuriame numatė pagrindines areštantų teises, pareigas, elgesio taisykles ir jiems taikomus draudimus, taip pat organizavo jo vertimą į pagrindines užsienio kalbas (anglų, prancūzų, rusų ir vokiečių) ir šią medžiagą perdavė apskričių policijos komisariatams³.

8.1.2. Patikrinus, kaip laikomi asmenys supažindinami su Areštinės tvarkos taisyklėmis, nustatyta:

8.1.2.1. Marijampolės AVPK areštinės kratos patalpoje ir kameroje yra iškabintos Areštinės tvarkos taisyklės; jos taip pat yra išverstos į prancūzų, vokiečių, anglų, lenkų ir rusų kalbas; popieriaus lapai su šių taisyklių tekstu lietuvių k. daugelyje areštinės kamerų buvo apdraskyti arba visai nuplėšti (policijos pareigūnų teigimu, taisyklių lapų plėšymas yra nuolatinė problema);

8.1.2.2. Mažeikių PK areštinėje Areštinės tvarkos taisyklės lietuvių k. yra įsegtos į segtuvus, kurie yra palikti kameroje; jos taip pat yra išverstos į prancūzų, vokiečių, anglų ir rusų k.;

² Lietuvos Respublikos Seimo kontrolieriaus 2017-03-28 ataskaita Nr. 2017/1-20 „Dėl žmogaus teisių padėties Ukmergės rajono policijos komisariato, Kauno apskrities vyriausiojo policijos komisariato, Tauragės apskrities vyriausiojo policijos komisariato areštinėse ir laikino sulaikymo patalpose, Biržų rajono policijos komisariato, Širvintų rajono policijos komisariato, Kaišiadorių rajono policijos komisariato ir Kauno rajono policijos komisariato laikino sulaikymo patalpose“.

³ Policijos departamento 2017-04-13 raštas Nr. 5-S-3270 „Dėl ataskaitos rekomendacijų įgyvendinimo“.

8.1.2.3. Kelmės PK areštinėje Areštinės tvarkos taisyklių lietuvių k. nėra nei iškabintų patalpose, nei pateiktų kitokiu būdu (pvz., kamerose esančiuose segtuvuose); šios taisyklės pateikiamos areštantams tik prancūzų, vokiečių, anglų ir rusų kalbomis;

8.1.2.4. visose lankytose policijos areštinėse (Marijampolės AVPK, Mažeikių ir Kelmės PK) laikomiems asmenims, kurie nemoka lietuvių k., pateikiami areštinės vidaus tvarkų vertimų (pvz. į anglų ar rusų k.) tekstai, tačiau šių dokumentų kopijos jiems nėra įteikiamos.

8.1.3. Seimo kontrolierius atkreipia dėmesį į tai, kad asmenų laikymas kamerose, kuriose pakabintos suplėšytos, neįskaitomos Areštinės tvarkos taisyklės, ypač jei taip yra dėl anksčiau ten laikytų asmenų veiksmų, negali būti laikomas tinkamu reikalavimo užtikrinti policijos areštinėje laikomų asmenų supažindinimą su Areštinės tvarkos taisyklėmis įgyvendinimu.

8.2. *Dėl informavimo apie procesines teises*

8.2.1. Sulaikytam asmeniui rašytinis pranešimas apie jo teises įteikiamas „nedelsiant“ ir leidžiama jį pasilikti visą laisvės apribojimo laikotarpį (ES direktyvos dėl teisės į informaciją baudžiamajame procese 4 str.). Šio pranešimo forma ir turinys – Teisių įtariamajam išaiškinimo protokolo priedo forma ir vertimai į anglų, prancūzų, vokiečių, lenkų ir rusų kalbas (toliau vadinama – teisių įtariamajam išaiškinimo protokolo priedas) yra nustatyta Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymu⁴. Jame ne tik išvardijamos įtariamojo turimos procesinės teisės, bet ir pateikiamas platesnis jų turinio išaiškinimas. Tai privaloma visų įtariamųjų, tarp jų – ir sulaikytųjų, informavimo apie jų teises tvarka.

8.2.2. Patikrinus, kaip sulaikytiems asmenims teikiama informacija apie jų procesines teises, nustatyta:

8.2.2.1. Marijampolės AVPK areštinėje laikyti asmenys, kuriems buvo skirtas laikinas sulaikymas, buvo laikomi joje ilgiau kaip 12 val., tačiau nė vienam iš jų nebuvo įteiktas pranešimas apie teises (teisių įtariamajam išaiškinimo protokolo priedas). Taip pat nė vienas iš Marijampolės AVPK areštinėje laikytų įtariamųjų dar nebuvo apklaustas, tačiau, pareigūnų teigimu, rašytinius pranešimus apie jų teises prieš pradėdant apklausą jiems įteikia atitinkami apklausą vykdysiantys tyrėjai;

8.2.2.2. Kelmės PK įtariamiesiems informaciją apie jų procesines teises pateikia sulaikantys pareigūnai. Jie stengiasi asmenims suprantama kalba paaiškinti jų turimas teises ir būsimą baudžiamąjį proceso eigą (bendravimo problemų su sulaikytaisiais ir suimtaisiais nekyla, stengiamasi bendrauti mandagiai, taip išvengiant nesusipratimų ir konfliktų). Policijos areštinėje buvusiems sulaikytiesiems buvo atsakoma į jų klausimus, taip pat jie turėjo rašytinę informaciją apie savo procesines teises – teisių įtariamajam išaiškinimo protokolo priedus.

8.2.3. Eksperto nuomone, asmeniui suteikiant informaciją apie jo turimas teises, iš anksto sudaroma galimybė susipažinti su šių teisių turiniu, pasiruošti ir apsispręsti, ar jomis (ir kuriomis iš jų) naudotis, taip pat paruošti klausimus ir prašymus pareigūnui, atliksiančiam apklausą ar kitus procesinius veiksmus. Įteikiant atitinkamą pranešimą apie teises keletą minučių prieš pradėdant apklausą, asmeniui šios informacijos nauda reikšmingai sumažėja ir atitinkamai nepagrįstai varžoma jo teisė į tinkamą informacijos prieinamumą baudžiamąjo proceso metu.

8.2.4. Taigi, toks rašytinių pranešimų apie įtariamojo teises įteikimas (žr. 7.2.2.1 p.) negalėtų būti laikomas tinkamu informavimu: minėtoji ES direktyva dėl teisės į informaciją baudžiamajame procese nustato reikalavimą rašytinę informaciją pateikti „nedelsiant“. Atsižvelgiant į tai, kad abu

⁴ Generalinio prokuroro 2014 m. gruodžio 29 d. įsakymas „Dėl baudžiamąjo proceso dokumentų formų patvirtinimo“, Nr. I-288 (1.159 punktą).

asmenys areštinėje buvo praleidę po bent 12 val., negalima teigti, kad buvo pasirūpinta jų informavimu nedelsiant (Marijampolės AVPK).

8.3. *Dėl gynybos užtikrinimo baudžiamajame procese*

8.3.1. Gynėjas turi teisę nekliudomai bendrauti ir be pašalinių susitikti su įtariamuoju ar kaltinamuoju. Susitikimų su sulaikytu ar suimtu įtariamuoju ar kaltinamuoju skaičius ir trukmė neribojami. Taip pat gynėjas turi teisę dalyvauti įtariamojo ar kaltinamojo apklausoje, be pašalinių susitikti su įtariamuoju ar kaltinamuoju prieš apklausą. (BPK 48 str. 1 d. 2 ir 3 p.). Įtariamasis turi teisę nuo sulaikymo ar pirmosios apklausos momento turėti gynėją (BPK 21 str. 4 d.)

Gynėjui policijos areštinėje leidžiama susitikti su areštantu pateikus advokato orderį arba sprendimą dėl valstybės garantuojamos teisinės pagalbos suteikimo, advokato ar jo padėjėjo pažymėjimą ir asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą. Jų susitikimas vyksta policijos areštinės apklausos kabinete be trečiųjų asmenų, o susitikimo su gynėju metu areštantui leidžiama turėti su bylos tyrimu susijusių dokumentų ir užrašų (Areštinių taisyklių 9, 10 ir 11 p.).

8.3.2. Patikrinus, kaip asmenims užtikrinamas gynėjo pasiekiamumas, nustatyta:

8.3.2.1. asmenims, kurių laisvė suvaržyta, norint susitikti su savo privačiai pasamdytu gynėju, šis turi pateikti advokato orderį, asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą ir susitarimo dėl atstovavimo kopiją arba išrašą. (Telšių AVPK, Marijampolės AVPK ir Kelmės PK areštinė);

8.3.2.2. sulaikyti ir suimti asmenys neturi galimybės telefonu bendrauti su savo gynėjais. Visais atvejais, kai asmuo nori bendrauti su gynėju, jo prašymu policijos pareigūnas susisieks su atitinkamu gynėju ir sudaroma galimybė bendrauti advokatui atvykus į policijos areštinę pas laikomą asmenį (Marijampolės AVPK ir Kelmės PK areštinė);

8.3.2.3. Telšių AVPK sąlygos įtariamiesiems privačiai susitikti ir bendrauti su savo gynėjais bus sudarytos remontuojamame ir įrengiamame sulaikytų asmenų apklausos kambaryje; pastebėtina, kad jame, bus įrengta vaizdo stebėjimo sistema, kuri sudarys galimybę ir stebėti vaizdą, ir klausytis garso stebimoje patalpoje;

8.3.2.4. Kelmės PK areštinėje galimybė įtariamiesiems privačiai susitikti ir bendrauti su savo gynėjais taip pat yra sudaroma apklausos kambariuose; juose įrengta vaizdo stebėjimo sistema leidžia tik stebėti vaizdą, nėra galimybės girdėti garsą; tačiau vaizdo kameros vaizdą fiksuoja aukšta rezoliucija, detaliai, sudaro galimybes jį priartinti ir potencialiai išvelgti, pvz., dokumentų turinį;

8.3.3. Eksperto nuomone, reikalavimas privačiai pasamdytam gynėjui atvykus į policijos įstaigą susitikti su savo klientu pateikti sutarties kopiją arba išrašą yra perteklinis ir nepagrįstai varžo sulaikyto asmens teisę į gynybą (Marijampolės AVPK ir Kelmės PK areštinė). Taip pat įtariamojo susitikimas su gynėju patalpoje, kur yra galimybės policijos pareigūnams bet kuriuo metu stebėti susitikimo vaizdą ir (arba) klausytis jo garso (juo labiau apie tai nežinant pačiam įtariamajam ir jo gynėjui) (Telšių AVPK ir Kelmės PK areštinė) negali būti laikomas tinkamu minėtosios teisės užtikrinimu.

8.3.4. Be to, Ekspertas atkreipia dėmesį, kad Marijampolės AVPK ir Kelmės PK areštinėse laikomiems įtariamiesiems atstovauja Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos skirti advokatai⁵:

8.3.4.1. artimiausia Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba yra įsikūrusi už beveik 50 km nuo Kelmės, Šiauliuose, ir atitinkamai dažniausiai skiria šiame mieste dirbančius advokatus;

8.3.4.2. artimiausia Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba yra įsikūrusi už daugiau nei 60 km nuo Marijampolės, Kaune, ir atitinkamai dažniausiai skiria šiame mieste dirbančius advokatus;

⁵ „Prieinamas teisingumas: teisė turėti advokatą ir teisė į nemokamą teisinę pagalbą baudžiamajame procese“, 2017, Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 25–27 psl.

8.3.4.3. beveik visi Lietuvoje privačiai veikiantys advokatai yra įsikūrę didžiuosiuose miestuose, iš kurių šiuo atveju artimiausi ir yra Šiauliai bei Kaunas;

8.3.4.4. dėl pirmiau nurodyto atstumo (žr. 7.3.4.1. ir 7.3.4.2. p.) ir riboto policijos areštinės darbo laiko, įtariamiesiems sunku nuolat palaikyti ryšį su savo gynėju.

8.3.5. Pirmiau aptartos sąlygos gali varžyti įtariamojo ir jo gynėjo galimybes efektyviai planuoti gynybą, kadangi sunku nuolat palaikyti ryšį su gynėju. Eksperto nuomone, pirmosiomis sulaikymo ir suėmimo dienomis yra labai svarbūs gynėjo patarimai įtariamajam jo byloje.

8.4. Dėl sulaikymo ir laikymo policijos įstaigose trukmės

8.4.1. Laikinas sulaikymas baudžiamojo proceso tvarka negali trukti ilgiau, negu tai būtina asmens tapatybei nustatyti ir būtiniams proceso veiksmams atlikti, maksimalus laikino sulaikymo terminas yra 48 valandos (BPK 140 str. 4 d.).

Administracinio sulaikymo terminas yra iki 5 valandų, bet gali būti iki 7 valandų (kai asmuo sulaikomas siekiant tinkamai užfiksuoti administracinį nusižengimą ir surašyti administracinio nusižengimo protokolą) arba 48 valandų (pvz., pasienio teisinį režimą reglamentuojančių teisės aktų pažeidimą, prireikus nustatyti asmens tapatybę); administracinio sulaikymo laikas skaičiuojamas nuo administracinės atsakomybės traukiamo asmens faktinio sulaikymo (faktinio asmens laisvės apribojimo pradžios) momento, o neblaivaus ar apsvaigusio nuo narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų asmens – nuo jo išblaivējimo laiko (ANK 597 str. 3–5 d.).

Asmenys, kuriems paskirtas suėmimas, iki jų pasiuntimo į tardymo izoliatorių gali būti laikomi teritorinės policijos įstaigos areštinėje ne ilgiau kaip 15 parų, o procesiniams veiksmams atlikti gali būti perkelti į areštinę ne ilgiau kaip 5 paroms ir toks laikymas areštinėje turi būti nedelsiant nutrauktas, kai tai tampa nebereikalinga (SVĮ 2 straipsnio 2 dalis). Pažymėtina, kad, CPT nuomone, suimti asmenys turėtų būti laikomi tik tardymo izoliatoriuje, bet ne policijos įstaigose, o perkėlimas į policijos įstaigą procesiniams veiksmams atlikti turėtų būti vykdomas tik išimtiniais atvejais ir trumpiausiai įmanomam laikui (asmenys neturėtų būti laikomi policijos įstaigose per naktį) (CPT/Inf 2018 (2) 10 p.).

8.4.2. Lankantis policijos įstaigose:

8.4.2.1. nebuvo nustatyta BPK (48 val.)⁶ ir ANK (5, 7 ar 48 val.) numatyti laikino sulaikymo terminų pažeidimų. Tačiau:

8.4.2.2. Kelmės PK buvęs vienas iš laikinai sulaikytų asmenų (apklaustų) nurodė, kad jam jau buvo pareikštas įtarimas ir atlikta apklausa, tačiau nepaisant to jis vis dar buvo laikomas areštinėje, laukiant, kol bus apklaustas nukentėjęs šioje byloje.

Eksperto nuomone, asmens teisės į laisvę suvaržymas yra neproporcingas ir sunkiai pateisinamas tuomet, kai yra laukiama, kol bus atlikti procesiniai veiksmai, tiesiogiai susiję ne su juo, o su kitu asmeniu. Laikinas sulaikymas gali būti taikomas tik tiek laiko, kiek reikalinga asmens tapatybei nustatyti ir būtiniams proceso veiksmams atlikti;

8.4.2.3. Telšių apskrityje dėl logistinių priežasčių (Telšių AVPK nėra areštinės) sulaikytieji gali būti daug kartų kilnojami iš vienos laisvės apribojimo vietos į kitą: Telšių AVPK ilgalaikio sulaikymo kameroje sulaikytieji paprastai laikomi iki 24 val., tačiau, jei sulaikymas trunka ilgiau, sulaikytasis konvojuojamas į Mažeikių PK areštinę, kur laikomas iki teismo posėdžio, tada konvojuojamas į Telšių apylinkės teismą, kur sprendžiama dėl kardomosios priemonės skyrimo; skyrus suėmimą, asmuo konvojuojamas atgal į areštinę Mažeikių PK, iš kur vėliau perkeliamas į tardymo izoliatorių (šiuo atveju – į Šiaulių tardymo izoliatorių). Taigi susidaro situacija, kur suimtas, prieš patekdamas į tardymo izoliatorių, vis į kitą laisvės apribojimo instituciją yra perkeliamas 4 kartus, į 3 iš jų – per pirmąsias 48 val. nuo sulaikymo.

⁶ 48 val. termino pažeidimo nenustatė ir CPT, 2016 m. lankydamasis policijos areštinėse (CPT/Inf 2018 (2) 10 p.

Ekspertas atkreipia dėmesį į tai, kad kai kuriais atvejais asmenų perkėlimai yra neišvengiami ir gali būti daromi dėl jų pačių interesų, tačiau turėtų būti vengiama daugkartinių perkėlimų tarp laisvės apribojimo vietų. Telšių AVPK taikoma logistikos schema sudaro prielaidas pažeisti elgesio su sulaikytaisiais / suimtaisiais reikalavimus bei nepagrįstai pratęsti asmens laikino sulaikymo trukmę;

8.4.2.4. suimtų asmenų, perkeltų į areštines iš tardymo izoliatorių, buvo palyginti mažai. Policijos komisariatų administracijų teigimu, suimtus asmenis policijos areštinėje stengiamasi laikyti kuo trumpiau ir, atlikus būtinus pirminius ikiteisminio tyrimo veiksmus, kurių negalima atlikti asmenims esant tardymo izoliatoriuje, jie nedelsiant perkeliama į tardymo izoliatorių. Tačiau Mažeikių PK šventiniu laikotarpiu dėl konvojaus nebuvimo pasitaikė atvejų, jog suimti asmenys buvo laikomi 6 paras.

8.5. *Dėl medicininių paslaugų*

8.5.1. *Dėl privatumo užtikrinimo atliekant medicininę apžiūrą*

8.5.1.1. Pacientų teisių įstatyme numatyta, kad paciento privatus gyvenimas yra neliečiamas, o informacija apie jo sveikatos būklę, diagnozę, prognozes ir gydymą, įskaitant visą kitą asmeninio pobūdžio informaciją, turi būti laikoma konfidencialia (8 str. 1 ir 3 d.).

Policijos areštinėje esančių asmenų medicininė apžiūra turėtų būti atliekama negirdint ir nematant policijos pareigūnams ([CPT/Inf (92) 3]; 28 p.).

Seimo kontrolierius Ataskaitoje Nr. 2017/1-20 nurodė, kad turi būti apsaugotas asmenų privatumas, kuomet jie yra apžiūrimi sveikatos priežiūros specialistų. Atkreiptinas dėmesys, kad Seimo kontrolierius 2016-06-08 ataskaitoje Nr. 2016/1-21⁷ (toliau vadinama – Ataskaita Nr. 2016/1-21) konstatavo, jog, sveikatos priežiūros specialistams apžiūrint laikomus asmenis, neturi būti sudaromos sąlygos pašaliniam asmeniui stebėti medicininės apžiūros procesą ir girdėti konfidencialią informaciją.

Seimo kontrolierius atkreipia dėmesį į tai, kad areštinės pareigūnai privalo užtikrinti ne tik areštinėse laikomų asmenų apsaugą ir priežiūrą, tačiau taip pat ir ten dirbančių darbuotojų saugumą (pvz., bendruomenės slaugytojo). Sveikatos priežiūros specialistas, prieš apžiūradamas asmenį, turi įsitikinti, ar pareigūno, kaip trečiojo asmens, nedalyvavimas medicininės apžiūros metu nesudarys sąlygų asmenų apsaugos ir priežiūros tvarkos pažeidimams.

Taigi, vertinant tai, kas išdėstyta pirmiau, dalytina išvada, kad:

- sveikatos priežiūros specialistas turi teisę pasitelkti pareigūną ir pakviesti jį dalyvauti medicininėje apžiūroje;

- asmuo, apžiūrimas sveikatos priežiūros specialisto, turi teisę atsisakyti būti patikrintas, jei jo apžiūroje dalyvaujant tretysis asmuo, t.y. pareigūnas.

8.5.1.2. Patikrinus, kaip užtikrinamas privatumas atliekant medicininę apžiūrą, nustatyta:

8.5.1.2.1. Marijampolės AVPK areštinėje bendruomenės slaugytoja apžiūri asmenis po vieną savo kabinete, tokiu būdu užtikrindama jų apžiūros privatumą;

8.5.1.2.2. Kelmės PK areštinėje asmenys nėra apžiūrimi bendruomenės slaugytojo (plačiau žr. 7.6.2.2.3 papunktyje);

8.5.1.2.3. Mažeikių PK areštinėje bendruomenės slaugytojas apžiūri asmenis savo kabinete, tačiau jų apžiūros metu visuomet dalyvauja pareigūnas. Jeigu apžiūrimas asmuo yra kitos lyties nei medicininėje apžiūroje dalyvaujantis asmuo, tuomet pareigūnas būna tame pačiame medicinos kabinete, bet už mūrinės pertvaros, kuri neleidžia matyti vaizdo, tačiau sudaro sąlygas girdėti vykstančios medicininės apžiūros metu teikiamą informaciją. Jeigu asmuo yra apžiūrimas kameroje

⁷ Lietuvos Respublikos Seimo kontrolieriaus 2016-06-08 ataskaita Nr. 2016/1-21 „Dėl žmogaus teisių padėties Klaipėdos apskrities vyriausiojo policijos komisariato areštinėje ir laikino sulaikymo patalpose, Plungės rajono policijos komisariato, Skuodo rajono policijos komisariato ir Palangos miesto policijos komisariato ilgalaikio ir laikino sulaikymo patalpose“.

(tais atvejais, kuomet asmenį dėl jo sveikatos būklės sudėtinga pristatyti į medicinos kabinetą, pvz., asmuo senyvo amžiaus ir sunkiai vaikšto), tuomet iš kameros nėra išvedami kiti joje esantys asmenys, taip pašaliniamis žmonėms sudaromos sąlygos stebėti medicininės apžiūros procesą ir girdėti konfidencialią informaciją.

8.5.2. *Dėl medicininės apžiūros atlikimo per 24 val.*

8.5.2.1. Bendruomenės slaugytojas privalo apžiūrėti naujai į policijos areštinę atvykusius asmenis (jiems sutikus) ir įvertinti jų sveikatos būklę (HN 129:2004 18.1 p.).

CPT 2016 m. rugsėjo 5–15 dienų vizito Lietuvoje ataskaitoje (toliau vadinama – CPT ataskaita)⁸ nurodė, kad visus į policijos areštinę priimtus asmenis kiek galima greičiau, ir, bet kokių atveju, ne vėliau nei per 24 val. nuo perdavimo į areštinę, apklausia ir išsamiai apžiūri sveikatos priežiūros specialistai. Areštinėse, kuriose nėra etatinių sveikatos priežiūros darbuotojų, šis reikalavimas turi būti įvykdytas pasitelkus išorinius sveikatos priežiūros specialistus.

Lietuvos policijos generalinio komisaro 2007 m. gegužės 29 d. įsakymu Nr. 5-V-356 „Dėl Teritorinių policijos įstaigų areštinių veiklos taisyklių patvirtinimo“ patvirtintų Teritorinių policijos įstaigų areštinių veiklos taisyklių 72.1 papunktyje buvo numatyta, kad į areštinę uždaryti asmenys sveikatos priežiūros specialisto turi būti apžiūrėti per 24 valandas. Naujausioje Areštinių taisyklių redakcijoje šio termino nėra, jis nenumatytas ir kituose teisės aktuose.

Seimo kontrolierius atkreipia dėmesį, kad svarbu per protingą terminą užtikrinti į areštinę naujai atvykusių asmenų sveikatos būklės įvertinimą. Atsižvelgiant į tai, kad CPT rekomendacijoje nurodytas 24 val. terminas asmens medicininei apžiūrai atlikti nuo jo pristatymo į areštinę, taip pat į tai, kad toks pat medicininės apžiūros terminas anksčiau buvo nustatytas nacionaliniuose teisės aktuose, laikytina, kad pagrįstas ir protingas terminas yra minėtos 24 valandos.

Pažymėtina, kad bendruomenės slaugytojas privalo apžiūrėti visus naujai į policijos areštinę atvykusius asmenis (jiems sutikus) ir įvertinti jų sveikatos būklę. Teisės aktuose nėra numatyta jokios išimties dėl asmenų (suimtų ir (arba) nuteistų) (ne) apžiūros (esant ar nesant jų sutikimui), kurie į policijos areštinę pristatyti iš kitos kardomojo kalinimo ar suėmimo vietos.

Taigi, vertinant tai, kas išdėstyta pirmiau, darytina išvada, kad visi asmenys, pristatyti į policijos areštinę (iš kitų kardomojo kalinimo, suėmimo vietų, ar savo namų, viešų vietų ir pan.), turi būti apžiūrėti sveikatos priežiūros specialisto per 24 val. nuo jų pristatymo momento.

8.5.2.2. Patikrinus, kaip užtikrinamas medicininės apžiūros atlikimas per 24 val., nustatyta:

8.5.2.2.1. Mažeikių PK areštinėje bendruomenės slaugytoja savaitės darbo dienomis apžiūri asmenis per 24 val. nuo jų pristatymo į areštinę. Savaitgaliais, švenčių dienomis ar laikotarpiu, kuomet bendruomenės slaugytoja nedirba (pvz., atostogų metas, nedarbingumas ir pan.), medicininės paslaugas teikia išoriniai sveikatos priežiūros specialistai⁹. Tokiu būdu visą laiką yra užtikrinama, kad į areštinę pristatyti asmenys būtų apžiūrėti per 24 val.;

8.5.2.2.2. Marijampolės AVPK areštinėje bendruomenės slaugytoja savaitės darbo dienomis apžiūri asmenis per 24 val. nuo jų pristatymo į areštinę, tačiau savaitgaliais, švenčių dienomis ar laikotarpiu, kuomet bendruomenės slaugytoja nedirba (pvz., atostogų metas, nedarbingumas ir pan.), nėra užtikrinama tokių asmenų apžiūra per 24 val. Taip pat neapžiūrėti asmenys, kurie buvo pristatyti iš kardomojo kalinimo vietos ar kitos policijos areštinės;

⁸ Report to the Lithuanian Government on the visit to Lithuania carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 5 to 15 September 2016. CPT/Inf (2018) 2.

⁹ Telšių AVPK ir viešosios įstaigos Mažeikių greitosios medicinos pagalbos centro 2017-10-11 sulaukytų asmenų sveikatos priežiūros paslaugų teikimo sutartis Nr. 86-ST2-59.

8.5.2.2.3. Kelmės PK areštinėje nėra bendruomenės slaugytojo, tačiau yra sudaryta sulaikytų asmenų sveikatos priežiūros paslaugų teikimo sutartis¹⁰, vadinasi, yra sąlygos teikti medicininės paslaugas į areštinę pristatytiems asmenims per 24 val. nuo jų pristatymo momento (nuo 2018 m. sausio 1 d. iki kovo 1 d. bent 5 kartus pagal pirmiau nurodytą sutartį buvo pasitelkti išorės sveikatos priežiūros specialistai).

8.5.3. *Dėl asmenų tęstinio gydymo opioidiniais vaistiniais preparatais*

8.5.3.1. Suimtiems asmenims turi būti užtikrintas tokios pat kokybės ir lygio gydymas kaip ir laisvėje esantiems asmenims (SVĮ 45 str. 1 d.).

CPT ataskaitoje pabrėžia, kad svarbu, jog į metadono (ar kitokio opioidų agonisto) programą įtrauktiems asmenims būtų sudaryta galimybė tęsti gydymą policijos areštinėje.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės CPT teikiamoje informacijoje¹¹ nurodoma, kad asmenų, sergančių priklausomybe nuo opioidų, tęstinis gydymas metadonu, skiriant santykinai stabilias opioidinių vaistinių preparatų dozes, siekiant maksimaliai normalizuoti paciento fizinę ir psichikos būseną, yra taikomas visose šalies policijos areštinėse.

8.5.3.2. Patikrinus, kaip policijos areštinėse užtikrinamas asmenų tęstinis gydymas metadonu, nustatyta:

8.5.3.2.1. Mažeikių PK areštinėje bendruomenės slaugytojas kiekvieno į policijos areštinę pristatyto asmens teiraujasi apie jo (ne) dalyvavimą farmakoterapijos opioidiniais vaistiniais preparatais programoje. Jei asmuo serga priklausomybe nuo narkotikų ir dalyvauja pirmiau minėtoje programoje, tuomet yra užtikrinama, kad vaistas vienkartinėmis dozėmis būtų perduodamas iš asmens sveikatos priežiūros įstaigos, kurioje tas asmuo gydėsi, į policijos areštinę;

8.5.4.2.2. Marijampolės AVPK bendruomenės slaugytojas nurodė, kad jo darbo praktikoje policijos areštinėje metu asmenų, kurie dalyvautų farmakoterapijos opioidiniais vaistiniais preparatais programoje, į policijos areštinę nebuvo pristatyta; tačiau taip pat teigė, kad, jei tokių asmenų pristatytų, tuomet nežinotų, kokių veiksmų imtis, kad būtų užtikrintas šių asmenų tęstinis gydymas metadonu.

8.6. *Dėl laikomų asmenų apsaugos nuo netinkamo elgesio*

8.6.1. *Dėl kankinimo ir kitokio netinkamo elgesio draudimo*

8.6.1.1. Konvencijoje yra numatyta, kad kankinimo ir kitokio netinkamo elgesio draudimas turi būti įtrauktas į teisėsaugos ir laisvės apribojimo vietose dirbantiems pareigūnams, įskaitant medicinos personalą, skirtas pareigines ir tarnybines taisykles arba instrukcijas (10 str. 2 d.).

8.6.1.2. Vertinant, ar kankinimo ir kitokio netinkamo elgesio draudimas yra numatytas vidaus taisyklėse, nustatyta:

8.6.1.3. pareigūno pareiga neatlikti, neskatinti ir kitaip netoleruoti jokių kankinimo, nežmoniško ar žeminančio orumą elgesio aktų numatyta PPEK 4.3 punkte; be to, pagarbos žmogui principas yra vienas pagrindinių profesinės etikos principų, kuriais grindžiama tarnyba policijoje, pareigūnas privalo gerbti ir ginti kiekvieno žmogaus orumą bei pagrindines teises ir laisves, užtikrinti kiekvieno sulaikyto asmens teisių ir laisvių apsaugą, o prireikus imtis neatidėliotinų priemonių, kad jam būtų suteikta medicinos ar kita būtina pagalba, naudoti jėgą tik tuo atveju, kai tai neišvengiamai būtina, ir tik teisėtam tikslui pasiekti (PPEK 3, 4.1–4.4 p.);

¹⁰ Telšių AVPK ir viešosios įstaigos Kelmės rajono pirminio sveikatos priežiūros centro 2017-10-09 sulaikytų asmenų sveikatos priežiūros paslaugų teikimo sutartis Nr. 86-ST2-57.

¹¹ Lietuvos Respublikos vyriausybės ataskaita dėl priemonių, kurių buvo imtasi ar kurių numatoma imtis, siekiant įgyvendinti Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą 2016 m. rugsėjo 5–15 dienų vizito lietuvoje ataskaitoje nurodytas rekomendacijas.

8.6.1.4. slaugytojo pareiga gerbti žmogaus orumą, laisvę bei teises ir imtis atitinkamų veiksmų, kuomet bendradarbio veiksmai ar elgesys kelia pavojų paciento sveikatai ar gyvybei, yra numatyta Slaugytojų profesinės etikos kodekse (3 p.)

8.6.2. *Dėl artimųjų informavimo apie sulaikymą*

8.6.2.1. Sulaikyto administracinėn atsakomybėn traukiamo asmens prašymu jo giminaičiams, darbovietės arba mokymo įstaigos administracijai pranešama, kur šis asmuo yra, apie nepilnamečio sulaikymą būtina nedelsiant pranešti jo tėvams arba globėjams (rūpintojams) (ANK 597 str. 8 d.). Apie sulaikymą baudžiamojo proceso tvarka nedelsiant pranešama vienam iš sulaikytojo nurodytų šeimos narių, artimųjų giminaičių arba kitam jo nurodytam asmeniui (jeigu sulaikytasis yra nepilnametis – jo tėvams arba kitiems atstovams pagal įstatymą, o kai toks pranešimas prieštarautų suimto nepilnamečio interesams, – kitam tinkamam pilnamečiui asmeniui; jei užsienietis – Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijai ir, jeigu užsienietis pageidauja, – jo valstybės diplomatinei atstovybei ar konsulinei įstaigai); be to, asmeniui turi būti nedelsiant sudaryta galimybė pačiam susisiekti su vienu iš jo nurodytų šeimos narių, artimųjų giminaičių arba kitu jo nurodytu asmeniu (užsieniečiui – su savo valstybės diplomatinės atstovybės ar konsulinės įstaigos atstovais; jam turi būti nedelsiant jam suprantama kalba išaiškinta teisė susisiekti su šiomis įstaigomis); prokuroras motyvuotu nutarimu laikinai gali atsisakyti pranešti apie paskirtą sulaikymą arba neleisti susisiekti su sulaikytojo nurodytu asmeniu, jeigu tai pakenktų ikiteisminio tyrimo sėkmei arba sukeltų pavojų sulaikytojo šeimos narių, artimųjų giminaičių ar kitų asmenų saugumui (BPK 140 str. 7 d.).

CPT, 2016 m. rugsėjo 5–15 d. lankydamasis Marijampolės AVPK ir kitose policijos įstaigose, gavo nusiskundimų dėl artimųjų informavimo delsimo (nuo kelių valandų iki kelių dienų, o kai kuriais atvejais – tik perkėlus asmenį į tardymo izoliatorių) ir dėl to, kad asmenys nebuvo informuoti apie pranešimą jų artimiesiems, bei pakartojo anksčiau teiktą rekomendaciją užtikrinti, kad sulaikytų asmenų teisė informuoti artimą šeimos narį arba bet kurią kitą asmenį būtų įgyvendinta iš karto asmenį sulaikius ir kad apie tai sulaikytieji būtų informuoti (CPT/Inf 2018 (2)) 17 p.).

8.6.2.2. Patikrinimo metu kalbinti policijos įstaigų pareigūnai teigė, kad pirmiau minėtų reikalavimų visuomet laikomasi ir apie asmenų sulaikomą numatyti asmenys (institucijos) informuojami nedelsiant, tačiau dažnai asmenys pasirašo, kad nenori, jog būtų pranešta artimiesiems. Šią informaciją patvirtino ir kalbinti sulaikyti asmenys, tačiau vienas sulaikytasis (Marijampolės AVPK) nurodė, kad negavo informacijos, ar pareigūnai apie sulaikymą vis dėlto informavo jo artimuosius, nors pasitiki pareigūnais, kad jie tai padarė.

8.6.3. *Dėl medicininės apžiūros įrašų ir pranešimų apie sužalojimą*

8.6.3.1. Medicinos normoje numatyta, kad bendruomenės slaugytojas privalo perduoti informaciją apie sužeistus, sužalotus asmenis atitinkamoms institucijoms teisės aktų nustatyta tvarka (MN 57:2011 12.14 p.).

CPT pažymi, kad sveikatos priežiūros specialistai, tinkamai registruodami sužalojimus ir teikdami informaciją atitinkamoms institucijoms, prisideda prie netinkamo elgesio su sulaikytaisiais prevencijos. CPT rekomenduoja, kad areštiniėje atliktos sulaikyto asmens medicininės apžiūros išvadoje būtų nurodyta: 1) apžiūrėto asmens teiginiai, turintys reikšmės medicininei apžiūrai (įskaitant ir jo teiginius apie jo sveikatos būklę ir tariamai patirtą netinkamą elgesį su juo); 2) išsami objektyvių medicininės apžiūros rezultatų ataskaita, paremta nuodugnia apžiūra ir 3) pateikiama sveikatos priežiūros specialisto išvada, kurioje būtų nurodyta, kiek sulaikytojo teiginiai atitinka objektyvius medicininės apžiūros rezultatus (ryšys tarp asmens pateiktų kaltinimų ir medicinos išvados). Medicininės apžiūros išvada turėtų būti įrašoma specialioje formoje, įsegamoje į medicininę bylą, pagal galimybes daromos nuotraukos. Be to, turėtų būti specialus traumų registravimo žurnalas. CPT taip pat rekomenduoja užtikrinti, kad, registruojant sužeidimus, kurie

atitinka sulaikytojo pareiškimus dėl netinkamo elgesio (arba, nesant pareiškimų, sužalojimais rodo, kad su sulaikytuoju galėjo būti netinkamai elgiamasi), tokios išvados turėtų būti pateiktos prokurorui nepriklausomai nuo asmens noro (CPT/Inf 2018 (2) 21 p., CPT/Inf (2013) 29] 71, 74, 76 ir 77 punktai).

Be to, CPT ataskaitoje nurodyta, kad areštinėse dirbantiems sveikatos priežiūros specialistams turi būti organizuojami specialūs mokymai, kurie padėtų ugdyti šiuos darbuotojų įgūdžius: 1) pastebėti ir įvertinti į areštinę pristatytų asmenų sužeidimus, kurie atitinka arba ne šių asmenų pareiškimus dėl netinkamo policijos pareigūnų elgesio, arba, netgi nesant jokių pareiškimų, sužalojimais rodo, kad su sulaikytu asmeniu galėjo būti netinkamai elgiamasi. Taip pat sveikatos priežiūros specialistai turi būti mokomi apklausti asmenis, su kuriais galėjo būti netinkamai elgiamasi; 2) dirbti su dokumentais, gerai suprasti tokių dokumentų teikimo procedūrų specifiką, kuomet galimai nustatomas policijos pareigūnų netinkamas elgesys su asmeniu, pristatytu į areštinę.

8.6.3.2. Lankantis policijos įstaigų areštinėse nustatyta:

8.6.3.2.1. apžiūrėjus į areštinę pristatytus asmenis, daromi medicininės apžiūros įrašai, tačiau juose ne visuomet nurodoma apžiūros data ir laikas (Kelmės PK; įrašus atlieka GMP darbuotojai), asmens teiginiai apie sveikatos būklę ir galimą netinkamą pareigūnų elgesį (Kelmės PK, Mažeikių PK);

8.6.3.2.2. darbuotojų teigimu, nustatęs asmens kūno sužeidimus dėl galimai netinkamo pareigūnų elgesio, slaugytojas apie tokias išvadas praneša areštinės viršininkui;

8.6.3.2.3. patikrinus, kaip tobulinama bendruomenės slaugytojų kvalifikacija, nustatyta, kad nė vienoje areštinėje (Marijampolės AVPK ir Mažeikių PK areštinė) dirbantiems bendruomenės slaugytojams nėra organizuojami specialūs mokymai, kurie padėtų atskirti galimai policijos pareigūnų netinkamo elgesio padarinius ir tai tinkamai fiksuoti dokumentuose; darbuotojų teigimu, jiems trūksta atitinkamų nurodytų įgūdžių.

Seimo kontrolierius atkreipia dėmesį, kad taip pat svarbu, jog, vykdant į areštinę pristatytų asmenų medicininės apžiūras pasitelkus išorinius sveikatos priežiūros specialistus, kuomet sudaromos sulaikytų asmenų sveikatos priežiūros paslaugų teikimo sutartys, jos užtikrintų, kad tokie išoriniai sveikatos priežiūros specialistai būtų apmokyti atskirti policijos pareigūnų į areštinę pristatytiems asmenims galimai padarytus sveikatos sutrikdymus. Šiuo metu Mažeikių PK ir Telšių PK areštinių sutarčių dėl išorinių sveikatos priežiūros specialistų pasitelkimo sąlygose pirmiau minėtų reikalavimų nėra.

8.6.4. *Dėl asmenų saugumo (stebėjimo, pagalbos kvietimo) ir apklausos kambarių*

8.6.4.1. Į policijos komisariatą pristatyti asmenys turi būti nuolat stebimi (DOI 36.6 p.).

Policijos areštinėje laikomų asmenų apsauga vykdoma periodiškai juos stebint (jei nėra skirtas nuolatinis stebėjimas); policijos areštinės vidaus posto postinio funkcijas atliekantis pareigūnas privalo periodiškai, bet ne rečiau kaip kartą kas 30 min. pro durų stebėjimo langelius patikrinti asmenis, esančius kameroje, ir apie atliktą patikrinimą informuoti policijos areštinės budėtojo funkcijas atliekantį pareigūną (išskyrus, jei policijos areštinėje yra įrengta nuotolinio asmenų stebėjimo sistema); jei tam tikriems asmenims yra skirtas nuolatinis stebėjimas – vykdyti nepertraukiamą jų stebėjimą (API 39, 86.4, 93.3 punktai).

CPT taip pat pažymi būtinybę sulaikytiems asmenims užtikrinti galimybę nuolat be didelių pastangų kontaktuoti su nuovados personalu (CPT/Inf 2002 (15) 48 punktas). Ataskaitoje po vizito Lietuvoje 2016 m. rugsėjo 5–15 dienomis CPT rekomendavo visose kameroje įrengti pagalbos kvietimo (skambučių) sistemą (CPT/Inf 2018 (2) 29 p.). Vyriausybės ataskaitoje dėl priemonių, kurių imtasi ar numatoma imtis įgyvendinant CPT rekomendacijas, pažymėta, kad, pagal SER 80 punktą, naujai statomose ar rekonstruojamose areštinėse turi būti įrengiama nuotolinio asmenų stebėjimo sistema, t. y., areštinės kameroje įrengiamos vaizdo stebėjimo kameros su filmavimo galimybe (tačiau taip, kad nebūtų stebima sanitarinio mazgo zonos vidinė dalis), taip pat ryšio tarp

kamerose laikomų asmenų ir areštinės (policijos komisariato) budėtojo sistema (telefonspynės). Tokia sistema yra įrengta naujai pastatytoje Klaipėdos AVPK areštinėje, taip pat bus įrengta statomoje Vilniaus AVPK areštinėje.

Apklauskos kambariai turi būti tinkamai apšviesti, šildomi ir vėdinami, spalvų gama turi būti neutrali. Visi apklauskos dalyviai turi sėdėti ant vienodos rūšies ir patogumo kėdžių, o apklausą atliekantis pareigūnas neturi būti dominuojančioje (aukštesnėje) padėtyje prieš įtariamąjį ar per daug toli nuo jo. Apklauskos kambariuose neturi būti jokių daiktų, kuriais gali būti grasinama ar mušama (lazdų, šluotų rankenų, laidų gabalų ir pan. (CPT/Inf 2002 (15) 37–39 p.).

Pagal PR 1.3 punktą, vaizdo stebėjimo kameros turi būti įrengtos ir proceso dalyvių apklauskos kambariuose, o vaizdo įrašai turi būti saugomi ne trumpiau kaip 30 parų.

CPT taip pat pažymi, kad apklauskos policijoje elektroninis įrašymas yra dar viena naudinga apsaugos nuo netinkamo elgesio sulaikytųjų atžvilgiu priemonė, ir ragina užtikrinti apklausų garso ir vaizdo įrašus (CPT/Inf 2018 (2) 24 p., CPT/Inf 2014 18, 24 p., CPT/Inf 92 (3) 39 p.). Vyriausybės ataskaitoje dėl priemonių, kurių imtasi arba numatoma imtis įgyvendinant CPT rekomendacijas, pažymėta, kad 2017 m. bus išaiškintas poreikis ir galimybės įrengti vaizdo stebėjimo kameras visuose policijos areštinėse esančiuose apklauskos kambariuose.

8.6.4.2. Lankantis policijos komisariatuose nustatyta:

8.6.4.2.1. laikino sulaikymo kameros visose policijos komisariatuose stebimos vaizdo kameromis, fiksuojama ir saugoma informacija apie vykdomą vaizdo stebėjimą; sulaikytieji gali išsikviesti pareigūną atkreipdami dėmesį per vaizdo stebėjimo kamerą ir (arba) pasibeldę į duris;

8.6.4.2.2. tinkamai veikė nuotolinio asmenų stebėjimo sistema, taip pat pareigūnų iškvietimo sistema Kelmės PK (visose areštinės kamerose įrengtos vaizdo stebėjimo kameros ir pareigūnų iškvietimo sistema), Druskininkų PK (kamerose įrengtos vaizdo stebėjimo kameros perduoda ir garsą), Telšių AVPK (kamerose stebimos vaizdo kameromis); Marijampolės AVPK ir Mažeikių PK areštinių kamerose vaizdo stebėjimo kamerų įrengimas planuojamas 2018 m.; čia uždaromi asmenys informuojami, kad prireikus išsikviesti pareigūną jie pasibelstų;

8.6.4.2.3. apklauskos patalpos aplankytuose komisariatuose yra stebimos vaizdo stebėjimo kameromis (Šakių PK (su garsu), Panemunės PK, Kelmės PK, Druskininkų PK (vienas iš dviejų apklauskos kambarių); Telšių AVPK apklauskos patalpa šiuo metu remontuojama, planuojama įrengti vaizdo stebėjimo kamerą; Marijampolės AVPK ir Mažeikių PK vaizdo filmavimo sistemos investicijos įtrauktos į 2018 m. planą; visuose aplankytuose policijos komisariatuose apklauskos patalpos tinkamai apšviestos, šildomos ir vėdinamos;

8.6.4.2.4. yra apklauskos patalpų, kur apklausiamąjį sėdima erdvė aptverta metalinėmis grotomis (Kelmės PK, Marijampolės AVPK, Mažeikių PK, Šakių PK, taip pat Panemunės PK (vienas apklauskos kambarys, skirtas apklausti įtariamiesiems).

Eksperto nuomone, metalinėmis grotomis aptverta apklausiamąjį asmens erdvė turėtų būti naudojama tik esant grėsmei, kad asmuo gali mėginti pabėgti arba užpulti pareigūną. Priešingu atveju žeminamas sulaikyto asmens orumas, neproporcingai varžoma jo laisvė ši asmenį pateikiant kaip pavojingą aplinkiniams;

8.6.4.2.5. apklauskos patalpose rasta daiktų (stalčiuje), kurių neturėtų būti šiose patalpose, nes jie galėtų būti panaudoti prisipažinimui išgauti: laidas (Marijampolės AVPK), atsuktuvai ir kiti daiktai (Druskininkų PK); pastebėtina, kad policijos įstaigų administracijų atstovai vizito metu operatyviai sureagavo į pastabas dėl pašalinių daiktų apklauskos patalpose ir ėmėsi priemonių užtikrinti, kad apklauskos patalpose jų nebūtų;

8.6.4.2.6. vienoje iš įstaigų (Mažeikių PK) apklauskos patalpos turėjo lentelę „Tardymo kambarys“; įstaigos administracija vizito metu sureagavo į pastabą dėl netinkamo patalpų pavadinimo bei pažadėjo nedelsiant jį pakeisti.

8.7. *Dėl pareigūnų veiksmų*

8.7.1. *Dėl specialiųjų priemonių panaudojimo*

8.7.1.1. Policijos pareigūnas turi teisę panaudoti fizinę ir psichinę prievartą¹², tačiau tik tarnybinio būtinumo atvejais ir tik tiek, kiek to reikia tarnybinėms pareigoms įvykdyti, adekvačiai esamoms aplinkybėms ir proporcingai esamam pavojui, atsižvelgiant į konkrečią situaciją, teisės pažeidimo pobūdį, intensyvumą ir individualias pažeidėjo savybes¹³ (PĮ 27 str. 1 d.). Be to, prieš naudodamas specialiąsias priemones, pareigūnas privalo paaiškinti asmeniui ar asmenims sulaikymo pagrindą, atsakomybę, kylančią už pareigūno teisėtų nurodymų ar reikalavimų nevykdymą, bei įspėti apie ketinimą panaudoti specialiąsias priemones (SPS 5 p.).

Prievartos naudojimo atvejai numatyti PĮ 27 str. 2–4 dalyse, taip pat 28 str. 2 dalyje. Pavyzdžiui, antrankius ir surišimo priemones pareigūnas turi teisę naudoti prieš agresyvius arba linkusius žalotis asmenis, taip pat konvojuodamas arba pristatydamas į policijos arba kitą įstaigą administracinius nusižengimus ar nusikalstamas veikas padariusius (galimai padariusius) asmenis, atlikdamas šių asmenų apžiūrą, taip pat vykdydamas asmenų išsiuntimą iš Lietuvos Respublikos ar vykdydamas šių asmenų gražinimą į Lietuvos Respubliką (PĮ 27 str. 4 p.).

Specialiųjų priemonių panaudojimas turi būti nutrauktas tuoj pat, kai išnyksta jų panaudojimo pagrindai (SPS 13 punktas).

Pareigūnas, panaudojęs specialiąsias priemones, apie tai nedelsdamas informuoja policijos įstaigos operatyvaus valdymo padalinio pareigūną, o šis informuoja policijos įstaigos vadovą bei prokurorą ir surašo tarnybinį pranešimą, kuriame nurodo laiką, vietą, aplinkybes ir asmenį, prieš kurį specialiosios priemonės buvo naudojamos (API 144 punktas).

Panaudojęs psichinę ar fizinę prievartą ir taip sukėlęs pavojų asmens gyvybei ar sveikatai, turi suteikti asmeniui reikalingą neatidėliotiną medicinos ar kitą būtinąją pagalbą ir imtis kitų reikalingų priemonių pavojingiems savo veiksmų padariniams pašalinti. Apie pareigūno panaudotą psichinę ar fizinę prievartą, jei tai lėmė asmens mirtį arba gyvybei pavojingą sveikatos sutrikdymą, nedelsiant pranešama prokurorui (PĮ 27 str. 8 dalis).

Pareigūnai turi būti specialiai parengti ir reguliariai tikrinami, ar jie sugeba veikti esant situacijoms, susijusioms su psichinės ar fizinės prievartos panaudojimu; kvalifikacija, susijusi su specialiųjų priemonių naudojimu, turi būti tobulinama ne rečiau kaip kartą per kalendorinius metus (PĮ 27 str. 8 dalis; PPTA 7 punktas). Kontroliuoti, kad specialiosios priemonės ir šaunamieji ginklai būtų naudojami įstatymų nustatyta tvarka, privalo policijos areštinės vadovo funkcijas atliekantis pareigūnas (API 86.8 punktas).

EŽTT savo praktikoje yra nurodęs, kad fizinės prievartos panaudojimas, kuris nebuvo griežtai (neišvengiamai) būtinas dėl paties asmens elgesio, žemina žmogaus orumą ir iš principo yra traktuotinas kaip Konvencijos 3 straipsnyje („Kankinimo uždraudimas“) įtvirtintų teisių pažeidimas (EŽTT 2008 m. balandžio 24 d. sprendimas byloje *Juozaitienė ir Bikulčius prieš Lietuvą*; 2011 m. gegužės 17 d. sprendimas byloje *Gazioglu prieš Turkiją*). LVAT byloje dėl pareigūnų prievartos

¹² Fizinė prievarta yra fizinės jėgos ir (arba) naudojimas specialiųjų priemonių, t. y., tiesioginio pavojaus asmens gyvybei nekeliančių priemonių (antrankiai, lazdos, dujos, tramdomieji marškiniai, surišimo priemonės, vandensvaidžiai, tarnybiniai šunys, šarvuočiai ir kita), kuriomis siekiama atgrasyti galimus teisės pažeidėjus, pažymėti administracinius nusižengimus ar nusikalstamas veikas padariusius (galimai padariusius) asmenis, šiuos asmenis bei agresyvius ar linkusius žalotis asmenis sutramdyti ir pristatyti į atitinkamą įstaigą, atremti kėsinimąsi į asmenį ar turtą ir pan. Psichinė prievarta – įspėjimas apie ketinimą naudoti fizinę prievartą, šaunamąjį ginklą arba sprogmenis; psichinei prievartai prilyginamas specialiosios priemonės ar šaunamojo ginklo parengimas prirėkus naudoti (sąvokos, įtvirtintos PĮ 2 str. 2, 10 ir 13 p., taip pat KT 3 p.; specialiosios priemonės nustatomos ir aprašomos SPS).

¹³ Pareigūnas taip pat privalo įvertinti asmens pasipriešinimo lygį, specialiųjų priemonių naudojimu siekiamą tikslą, kokio poveikio efektyvumo tikimasi panaudojus specialiąsias priemones, galimybes pasinaudoti specialiųjų priemonių sukeltu poveikiu, specialiųjų priemonių panaudojimo ir poveikio padarinius, savo atsitraukimo, priedangos ir kitų specialiųjų priemonių panaudojimo galimybes, jeigu panaudotos specialiosios priemonės būtų nepakankamai veiksmingos (SPS 4 p.).

priemonių panaudojimo teisėtumo nurodo, kad, naudojant SP, „pareigūnas turi įvertinti situaciją, įskaitant ir priemonės panaudojimo individualumą, ir tokio panaudojimo proporcingumą. [...] pareigą užtikrinti, kad jėgos panaudojimas bus teisėtas ir pagrįstas, įskaitant ir jo atitikti proporcingumo principui. [...] pareigą išsamiai ištirti tokį įvykį bei nustatyti visas reikšmingas aplinkybes ir pareigą įrodyti, kad prievartos priemonės panaudojimas buvo teisėtas ir proporcingas atsižvelgiant į paties pareiškėjo elgesį“ (LVAT 2011 m. birželio 23 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁸⁵⁸-2457/2011).

CPT standartuose pabrėžiama, kad reikėtų, kai tik įmanoma, vengti naudoti jėgą ir / arba prievartos priemones, galinčias sukelti pozicinę asfiksiją (kai, priešinant asmeniui, pareigūnai spaudžia krūtinės ląstą, įremia kelius į nugarą, fiksuoja kaklą), ir kad jų naudojimas ypatingomis aplinkybėmis turi atitikti rekomendacijas, kaip iki minimumo sumažinti atitinkamų asmenų sveikatai keliamą pavojų (CPT/Inf (2003) 35 34 ir 44 p.). Ataskaitoje po vizito Lietuvoje 2016 m. rugsėjo 5–15 dienomis CPT pažymėjo gavęs nusiskundimų dėl prievartos, viršijančios būtinumą, naudojimą, kuomet asmenų elgesys jau buvo kontroliuojamas. CPT rekomendavo imtis priemonių užtikrinti, kad policijos pareigūnų pasitelkiamos jėgos priemonės nebūtų naudojamos daugiau negu būtina. Pažymėtina, kad Vyriausybės ataskaitoje nėra atsakymo į šią rekomendaciją.

8.7.1.2. Patikrinimų metu nustatyta:

8.7.1.2.1. aplankytų policijos įstaigų pareigūnai nurodė, kad visada stengiasi bendrauti mandagiai, suprantama kalba laikomiems asmenims paaiškinti proceso eigą ir jų teises, išvengiant nesusipratimų ir konfliktų; prievarta prieš įtariamuosius pasitelkiama itin retai ir tik tais atvejais, kai jie kelia realią grėsmę; viena iš priemonių – antrankiai – taip pat naudojama, kai sulaikytieji vežami įtariamųjų transportavimui nepritaikytais automobiliais, taip siekiant užkirsti kelią rizikai, kad įtariamasis galėtų pakenkti automobilį vairuojančiam pareigūnui;

8.7.1.2.2. pareigūnų teiginius patvirtino ir vizitų metu laikomų asmenų pateikta informacija (jog su jais bendraujama mandagiai, atsakoma į jų klausimus, prieš juos nenaudota jėga, į areštinę pristatyti nenaudojant antrankių (išskyrus vieną asmenį) ir pan.); kalbinti asmenys nusiskundimų dėl pareigūnų elgesio naudojant specialiąsias priemones neturėjo;

8.7.1.2.3. iš Mažeikių PK pateikto tarnybinio pranešimo apie specialiosios priemonės (antrankių) panaudojimą (kopijos) nustatyta, kad jame informuojama apie specialiosios priemonės panaudojimą prieš konkretų asmenį, nurodomos priemonės naudojimo aplinkybės, trukmė ir tai, kad priemonė buvo naudota tol, kol būtina (kol sulaikomas asmuo nusiramino) (kiti komisariatai nepateikė tarnybinių pranešimų, nes dėl asmenų, prieš kuriuos buvo panaudotos specialiosios priemonės, elgesio buvo pradėti ikiteisminiai tyrimai ir tarnybiniai pranešimai dėl specialiųjų priemonių panaudojimo buvo perduoti į tyrimo bylas);

8.7.1.2.4. pareigūnų teigimu, jei, panaudojus prievartą, dėl to būtų sukeltas pavojus asmens gyvybei ar sveikatai, asmeniui būtų suteikta reikalinga neatidėliotina medicinos ar kita būtinoji pagalba (pareigūnai turi pirmos pagalbos sveikatos žinių ir kas 5-eri metai gauna sveikatos žinių atestavimo pažymėjimą); apie panaudotą prievartą, jei tai lėmė asmens mirtį arba gyvybei pavojingą sveikatos sutrikdymą, būtų nedelsiant pranešama prokurorui;

8.7.1.2.5. pareigūnai yra išklause mokymo kursą „Elektros impulsinių prietaisų TASER naudojimas policijos veikloje“; kartą per metus pareigūnai privalomai laiko elektroninį žinių patikrinimo testą jų parengimo ir sugebėjimo veikti situacijomis, susijusiomis su prievartos panaudojimu, klausimais; žinių patikrinimas atliekamas nuotoliniu būdu (nuotolinio mokymosi aplinkoje „Moodle“); Lietuvos policijos mokykla yra parengusi žinių patikrinimo testą ir mokymo medžiagą, reikalingą savarankiškai pasiruošti testo laikymui; kiekvienoje policijos įstaigoje pareigūnams sudaroma galimybė savarankiškai pasiruošti ir išspręsti testą; testas turi būti išsprendžiamas iki Lietuvos policijos mokyklos nurodomos datos (2018 m. nurodyta data – iki vasario 15 d.; pareigūnas, laikęs testą, išspausdina pažymą, kuria patvirtinama, kad testas laikytas, ją

pasirašo ir pateikia įstaigos, kurioje eina pareigas, personalo tarnybai, kuri ją įsega į pareigūno tarnybos bylą.

8.7.1.3. Įvertinus patikrinimų metu surinktą informaciją, nėra pagrindo teigti, kad tikrintose policijos įstaigose yra naudojama nepagrįsta ar neproporcinga prievarta prieš laisvės apribojimo vietose esančius asmenis.

8.7.2. Dėl kratų atlikimo

8.7.2.1. Visuminė krata (asmens apieškojimas išrengiant) atliekama uždarant asmenį į policijos areštinę, kiekvieną kartą asmeniui atvykstant į policijos areštinę ir išvykstant iš jos (API 14 p.), konvojuojant iš policijos areštinės ir gražinant jį į policijos areštinės kamerą, paleidžiant iš policijos areštinės, taip pat pagal tikrintojo, policijos areštinės vadovo (policijos areštinės budėtojo) funkcijas atliekančio pareigūno nurodymą (API 57 p.) ir kitais numatytais atvejais; dalinė krata (asmenų apieškojimas neišrengiant, taip pat drabužių, avalynės, turimų daiktų apžiūra, siekiant patikrinti, ar nėra draudžiamų turėti daiktų) atliekama po susitikimo su gynėju, prieš pasimatymą su giminaičiais ir po jo (Areštinių taisyklių 11, 35 punktai), esant būtinumui rytinio ir vakarinio patikrinimo metu (API 42 p.) ir kt. Papildomos kratos gali būti atliekamos, jei yra duomenų apie rengiamą pabėgimą ar yra įtarimų, kad areštinės kameroje gali būti asmenims draudžiamų turėti daiktų (API 61 p.), taip pat dėl asmenų, priskirtų linkusių pabėgti asmenų kategorijai (API 34 p.).

Asmens kratą atlikti ir dalyvauti ją atliekant gali tik tos pačios lyties policijos pareigūnas (API 60 punktas). Pagal EŽTT praktiką, krata turi būti atliekama tinkamu būdu ir pagrįstai (proporcingai teisėtam tikslui) (*Yankov prieš Bulgariją* (p. 110), *Valašinas prieš Lietuvą* (p. 117), *Iwańczuk prieš Lenkiją* (p. 59)). Teismas pripažino Konvencijos pažeidimą, kuomet krata buvo atliekama kitos lyties pareigūnų, liečiant apžiūrimo asmens lytinius organus, nekorektiškai komentuojant, kitiems sulaikytiesiems matant.

8.7.2.2. Patikrinimų metu nustatyta:

8.7.2.2.1. Mažeikių PK patalpoje, kurioje atliekama krata, vykdomas vaizdo stebėjimas (išskyrus dalį patalpos, kur atliekama visuminė krata, siekiant apsaugoti asmens privatumą), tad kilus konfliktui ar gavus asmens skundą galima peržiūrėti atliktos kratos procedūros įrašą;

8.7.2.2.2. Marijampolės AVPK pateiktuose 2018 m. vasario 13 d. vaizdo įrašuose (iš koridoriuje įrengtų trijų kamerų) abejonių dėl pareigūnų veiksmų teisėtumo atliekant kamerų kratas nekilo;

8.7.2.2.3. kalbinti laikomi asmenys patvirtino, kad pareigūnai kratos metu elgiasi tinkamai, kratą atlieka tik tos pačios lyties pareigūnas, tretiems asmenims nematant ir pan., skundų dėl pareigūnų elgesio atliekant kratas neturėjo.

8.7.2.3. Įvertinus patikrinimų metu surinktą informaciją, nėra pagrindo konstatuoti netinkamą pareigūnų elgesį atliekant kratas.

8.7.3. Dėl skundų susijusių su pareigūnų elgesiu

8.7.3.1. Ataskaitoje po vizito Lietuvoje 2016 m. rugsėjo 5–15 dienomis CPT rekomendavo: 1) sukurti nacionalinį skundų dėl netinkamo elgesio registrą bei rinkti informaciją apie tyrimus ir teisėsaugos pareigūnams taikytas drausmines ar baudžiamąsias priemones (CPT/Inf 2018 (2) 14 p.); 2) imtis priemonių užtikrinti nepaklausomus ir objektyvius nusiskundimų dėl netinkamo policijos pareigūnų elgesio tyrimus (CPT/Inf 2018 (2) 15 p.).

Vyriausybės ataskaitoje dėl priemonių, kurių imtasi ar numatoma imtis įgyvendinant CPT rekomendacijas, pažymėta, kad duomenys apie pareigūnams taikytas tarnybines nuobaudas kaupiami Vidaus reikalų pareigūnų registre, o duomenys apie gautus skundus ir atliktus jų tyrimus registruojami žinybinėse dokumentų valdymo sistemose. Be to, 2018 m. planuojama centralizuoti policijos imuniteto padalinius, juos įtraukiant į Policijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos struktūrą.

8.7.3.2. Patikrinimų metu nustatyta:

8.7.3.2.1. 2017–2018 metais aplankytose įstaigose negauta skundų dėl pareigūnų galimai netinkamo elgesio, specialiųjų priemonių panaudojimo ar veiksmų atliekant kratas, tačiau vienas sulaikytasis Marijampolės AVPK areštinėje teigė, kad policijos pareigūnai, jį paimdami iš namų ir pristatydami į komisariatą, elgėsi grubiai, nesudarė galimybės jam pasiimti akinių, be kurių sunkiai mato, taip pat batų (sulaikytasis buvo atvežtas į komisariatą su guminėmis atviro tipo šlepetėmis; patikrinimo ir ankstesnę dieną lauko temperatūra buvo šiek tiek mažesnė nei 0°C). Šis atvejis nerodo esant sisteminių problemų dėl Marijampolės AVPK pareigūnų elgesio su į areštinę atvežamais ir joje laikomais asmenimis, tačiau Ekspertas pažymi, kad reikėtų skirti dėmesio kiekvienam individualiam atvejui, kad, net ir nesant pareigūnų piktos valios, nebūtų sudaromos sąlygos, kai areštinėje laikomam asmeniui sukuriama fiziniai ir jo orumą žeminantys sunkumai, kaip, pavyzdžiui, dėl regėjimo sunkumų, kurių lengvai galima išvengti;

8.7.3.2.2. siūlymas centralizuoti policijos imuniteto padalinius buvo persvarstytas Policijos tarybos posėdyje (2017 m. rugsėjo mėn.) ir vis dėlto nuspręsta necentralizuoti imuniteto padalinių.

8.8. Dėl sulaikytų asmenų aprūpinimo geriamuoju vandeniu, asmens higienos bei valymo priemonėmis, drabužiais

8.8.1. Laisvės atėmimo vietos, policijos areštinės turi būti aprūpintos teisės aktų reikalavimus atitinkančiu geriamuoju vandeniu (HN 134:2015 6 p.).

Areštantai jų prašymu turi būti aprūpinti būtiniausiomis asmens higienos priemonėmis – muilu, tualetiniu popieriumi, moterys – higieniniais įklotais (Areštinių taisyklių 60 p.). Patalpoms, kurias valo patys jose laikomi asmenys, turi būti skirtos valymo priemonės (šepetys grindims, šluostė, šiukšlių semtuvėlis, kibiras, valikliai) (HN 134:2015 37 punktą).

Areštantams, vilkintiems teisėsaugos institucijų ar Lietuvos kariuomenės uniformą, laikinai išduodami civiliniai drabužiai (Areštinių taisyklių 61 p.), vedami pasivaikščioti areštantai turi būti apsirengę pagal metų laiką ir oro temperatūrą (Areštinių taisyklių 40 p.).

CPT taip pat rekomenduoja užtikrinti, kad nakties metu į laikino sulaikymo patalpas uždaryti asmenys gautų čiužinį ir apklotą (CPT/Inf 2014 (18) 32 p.).

8.8.2. Patikrinimų metu nustatyta:

8.8.2.1. visuose areštinės ir ilgalaikio laikymo (išskyrus Druskininkų PK, kur asmenys vedami į bendras higienos patalpas) kamerose iš čiaupo yra tiekiamas geriamasis vanduo;

8.8.2.2. visuose areštinėse asmenys jų prašymu aprūpinami numatytais asmens higienos priemonėmis; Kelmės PK areštinėje papildomai išduodami dantų šepetėlis, pasta ir vienkartinė skutimosi priemonė;

8.8.2.3. laikomi asmenys aprūpinami numatytu valymo inventoriumi;

8.8.2.4. policijos įstaigos bendradarbiauja su humanitarinės veiklos organizacija *Caritas*, turi tinkamų drabužių atsargų arba, prireikus, jų gauna;

8.8.2.5. naktį į laikino sulaikymo patalpas pristatytiems asmenims čiužinys ir apklotas neišduodamas.

8.8.3. Atkreipdamas dėmesį į gerąją Kelmės PK areštinės praktiką, Seimo kontrolierius pažymi, kad galiojantis teisinis reglamentavimas, numatantis sulaikytųjų aprūpinimą asmens higienos priemonėmis, neužtikrina sulaikytiems asmenims galimybės tinkamai palaikyti asmeninę švarą ir tvarkingumą: pagal higienos normą, iš asmens higienos priemonių asmenys privalomai aprūpinami tik muilu ir tualetiniu popieriumi (moterys – ir higienos įklotais), galimybės gauti kitų higienos priemonių perduodamuoju siuntiniu suimtieji neturi (Areštinių taisyklių 18 p.) ir tokiomis sąlygomis asmenys policijos areštinėje (iki jų pasiuntimo į tardymo izoliatorių) gali būti laikomi iki 15 parų (SVĮ 2 str. 2 d.).

8.8.4. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad Seimo kontrolierius ne kartą yra akcentavęs Lietuvai teiktą rekomendaciją aprūpinti naktį į laikino sulaikymo patalpas uždaromus asmenis

čiužiniu ir apklotu (2015-05-21 ataskaitoje Nr. 2015/1-22, 2016-06-08 ataskaitoje Nr. 2016/1-21). Seimo kontrolierius dar kartą pabrėžia, kad tais atvejais, kai asmenys išbūna laikino sulaikymo patalpose visą naktį (neperkeliant jų į ilgalaikio sulaikymo patalpas) ir jiems neišduodamas minkštasis inventoriaus (bent čiužinys ir apklotas), gali kilti asmens orumą žeminančio elgesio grėsmė.

8.9. *Dėl teisės aktuose nustatytų ploto reikalavimų*

8.9.1. Tinkamos asmenų, kuriems atimta laisvė, laikymo sąlygos yra vienas iš veiksnių, į kuriuos atsižvelgiama sprendžiant, ar yra kankinimo arba kitokio žiauraus, nežmoniško ar žeminančio elgesio apraiškų. Areštinių taisyklių 58 punkte nustatyta, kad policijos areštinės kameroje vienam areštantui gyvenamojo ploto dydis negali būti mažesnis kaip 5 kvadratiniai metrai (sanitarinio mazgo plotas į bendrą gyvenamąjį plotą neįskaičiuojamas). Toks pat reguliavimas, nustatant ilgalaikio laikymo patalpų ploto dydį, yra nurodytas ir POVI 32.1 punkte.

CPT ataskaitoje pažymėta, kad laikymo policijos areštinėje trukmė iš esmės yra sąlyginai trumpa, todėl materialinės sąlygos policijos įstaigose gali skirtis nuo kitų laisvės atėmimo vietų, kuriose asmenys gali būti laikomi ilgiau. Kartu pabrėžiama, kad policijos areštinėse turi būti tenkinami bent elementarūs materialiniai reikalavimai. Visos areštinių kameros turi būti priimtino dydžio, kuris siejamas su įvairiais veiksniais; visų pirma – su šiose patalpose numatytų apgyvendinti asmenų skaičiumi (Antrosios bendrosios ataskaitos (CPT/Inf 1992 (3) 42, 43 punktai).

EŽTT, spręsdamas, ar dėl asmeninės erdvės trūkumo buvo pažeistas Konvencijos 3 straipsnis, kuriame įtvirtintas draudimas kankinti, patirti nežmonišką ar asmens orumą žeminantį elgesį arba baudimą, atsižvelgia į tris aspektus: 1) kiekvienas kalinamasis turi turėti asmeninę miegamąją vietą kameroje; 2) kiekvienam kalinamajam turi tekti bent 3 m² grindų ploto; 3) bendras kameros plotas turi būti toks, kad kalinamieji galėtų laisvai judėti tarp baldų. Bent vienas iš nurodytų trūkumų lemia pagrįstą prielaidą, kad kalinimo sąlygos prilygsta orumą žeminančiam elgesiui, ir dėl to pažeidžiamas Konvencijos 3 straipsnis (2012 m. sausio 10 d. sprendimas *Ananyev and Others v. Russia*, peticijos Nr. 42525/07 ir 60800/08).

8.9.2. Beveik visuose aplankytuose PK yra užtikrinami teisės aktuose nustatyti areštinių kamerų, laikino sulaikymo patalpų ploto reikalavimai. Tik Marijampolės AVPK areštinės dvivietėse kameroje (kurių bendras plotas kartu su sanitarinio mazgu yra 11,02 m² ir 11,19 m²) vienam asmeniui tenkantis gyvenamojo ploto dydis yra nežymiai mažesnis nei 5 m², todėl, esant tokioms laikymo sąlygoms, kyla įtarimų dėl asmeninės erdvės trūkumo.

Patikrinimo metu taip pat nustatyta, kad Mažeikių PK yra įrengtos dvi patalpos, kurių plotas yra 1,34 m² (patalpų plane jos vadinamos karceriu), tačiau, pareigūnų teigimu, šios patalpos pastaruosius dvejus metus nebuvo naudojamos asmenims laikyti, todėl abi jas planuojama pertvarkyti ir naudoti tik sandėliavimui.

8.10. *Dėl tinkamo areštinių kamerų vėdinimo ir apšvietimo bei jose esančių įrenginių*

8.10.1. Asmenų, kuriems yra apribota laisvė, laikymo sąlygos vertinamos pagal teisės aktuose nustatytus minimalius standartus, susijusius su policijos areštinių kameroms ir kitoms patalpoms nustatytais vėdinimo, apšvietimo, asmens higienos įrenginių eksploatavimo reikalavimais. Higienos normoje HN 134:2015 nustatyta, kad policijos areštinės patalpos ir jose esantys įrenginiai turi būti techniškai tvarkingi, įrengti ir prižiūrimi taip, kad juos naudojant būtų išvengta nelaimingų atsitikimų (12 punktas); taip pat nustatyta, kad turi būti sudaryta galimybė išvėdinti gyvenamąsias patalpas; jos vėdinamos per langus, išskyrus patalpas, kuriose veikia mechaninė patalpų vėdinimo ar kondicionavimo sistema (17 punktas). Kartu pažymėtina, kad pagal tarptautinius standartus reikalaujama patalpas įrengti taip, kad į jas nekliudomai galėtų patekti grynas oras, išskyrus tuos atvejus, kai įrengiama pakankama oro kondicionavimo sistema (Europos kalinimo taisyklių 18.2 punkto a papunktis). Šiems reikalavimams įgyvendinti nepakanka vien tik

įrengti patalpose vėdinimo sistemą. Ji turi tinkamai veikti, todėl tais atvejais, kai patalpose juntami nemalonūs kvapai, gryno oro stygius, ventiliacijos sistema negali būti laikoma tinkamai veikiančia.

8.10.2. Patikrinimo metu Mažeikių PK areštinės kameroje Nr. 2 tinkamai neveikė mechaninė vėdinimo sistema (buvo užuodžiamas kanalizacijos kvapas), todėl kamera buvo vėdinama atidarius langą, joje buvo vėsu, o laikomi asmenys vilkėjo striukes.

Telšių AVPK ilgalaikio laikymo patalpose buvo sulaužyti tualetinio popieriaus dėklai, muilo dozatoriai, tačiau atvykęs meistras juos remontavo arba keitė naujais; vienoje iš kamerų buvo netvarkinga sanitarinių mazgų įranga (tualetė neveikė vandens nuleidimo rankenėlė).

Marijampolės AVPK areštinės kameroje buvo netvarkinga elektros instaliacija (išlaužyti kištukiniai lizdai).

8.10.3. Vietose, kuriose laikomi kalinami asmenys, langai turi būti tokio dydžio, kad asmenys galėtų skaityti ir dirbti normaliomis sąlygomis, esant natūraliam apšvietimui (Europos kalnimo taisyklių 18.2 punkto a papunktis). Be to, pagal CPT standartus, policijos įstaigų areštinių kameros turėtų būti pakankamai apšviestos, t. y., apšvietimas turi būti tinkamas skaityti; pageidautina, kad kameros būtų apšviestos natūraliai (CPT/Inf 1992 (3) 42 punktas).

8.10.4. Patikrinimo metu nustatyta, kad Kelmės PK areštinės kameroje yra įrengtas papildomas (tinkamas skaityti) apšvietimas prie stalo; Marijampolės AVPK areštinės kameros (Nr. 10) sanitariniame mazge neveikė apšvietimo įranga.

8.11. *Dėl sanitarinių mazgų įrengimo ir asmens privatumo užtikrinimo*

8.11.1. Pagal SER 29 punktą, kameroje turi būti įrengtas sanitarinis mazgas su ne žemesne kaip 160–180 cm aukščio atskiriamąja pertvara ir varstomomis 120 cm durimis. Tarp grindų ir sanitarinio mazgo durų apačios turi būti paliktas 10–20 cm tarpas, slenkstis nedaromas. Sienos ir grindys turi būti iškljuotos glazūruotomis plytelėmis. Be to, sanitarinis mazgas turi turėti atskirą oro ventiliacijos sistemą. Reikalaujama (Europos kalnimo taisyklių 19.3 punktas), kad kalinami asmenys turėtų galimybę naudotis sanitariniais įrenginiais, kurie būtų higieniški ir užtikrintų privatumą.

7.11.2. Beveik visų aplankytų PK areštinių kameroje yra higieniškos, plytelėmis iškljuotos, atskirą oro ventiliacijos sistemą turinčios tualetų patalpos arba kiekviena kamera turi sanitarinį mazgą, kuriame įrengtos asmens privatumą užtikrinančios, t. y., ne žemesnės kaip 160 cm aukščio, pertvaros ir varstomos 120 cm durys.

Patikrinimo metu nustatyta, kad tik vienoje įstaigoje – Telšių AVPK – ilgalaikio laikymo patalpose nėra užtikrinamas sulaikytų / pristatytų į PK asmenų privatumas, nes sanitariniai mazgai atskirti 120 cm aukščio pertvara ir nėra įrengtų varstomų durų, todėl sanitarinio mazgo erdvė matoma per kameros durų stebėjimo langelį.

8.12. *Dėl patalpų švaros ir tvarkos užtikrinimo, dezinfekavimo bei skalbimo paslaugų kontrolės*

8.12.1. Higienos normos HN 134:2015 35 ir 37 punktuose nustatyta, kad policijos areštinės gyvenamosios patalpos valomos laisvės atėmimo vietos vadovo nustatyta tvarka. Patalpose, kurias pagal policijos areštinės vidaus tvarkos taisykles, valo patys jose laikomi asmenys, turi būti tam skirtos valymo priemonės (šepetys grindims, šluostė, šiukšlių semtuvėlis, kibiras, valikliai).

Higienos normoje taip pat nustatyta, kad turi būti pildomas dezinfekuojamų daiktų ir minkštojo inventoriaus registracijos žurnalas, kuriame nurodoma dezinfekavimo data, laikas, trukmė, dezinfekuojamų daiktų pavadinimai, dezinfekuojo parašas (33 punktas); draudžiama laisvės atėmimo vietose, policijos areštines laikomų asmenų nedezinfekuotą, neišskalbtą (neišvalytą) čiužinį, pagalvę, antklodę ir neskaltus lovos skalbinius, rankšluosčius, drabužius perduoti kitiems asmenims (40 punktas).

Pagal Taisyklių 9.2 punktą, policijos areštinėje laikomi asmenys privalo nuolat rūpintis švaros bei tvarkos užtikrinimu kameroje (policijos pareigūnų nurodymu, eilės tvarka skiriamas atsakingas už tvarkos kameroje palaikymą asmuo), taigi policijos įstaigų pareigūnai yra atsakingi už tai, kad sulaikytieji kasdien palaikytų švarą ir tvarką. Tinkamas higienos sąlygų, švaros užtikrinimas laisvės apribojimo vietose yra vienas iš veiksmų, kuriuos vertina EŽTT, sprenddamas, ar dėl netinkamų kalinimo sąlygų buvo pažeistas Konvencijos 3 straipsnis. Reikalavimą, kad asmenys policijos įstaigose būtų laikomi švariose kameroje, pabrėžia ir CPT (CPT/Inf 1992 (3) 42 punktas).

8.12.2. Patikrinimų metu nustatyta, kad Marijampolės AVPK yra sudarytos sutartys su valymo, patalpų bei inventoriaus dezinfekavimo, taip pat skalbimo paslaugas teikiančiomis įmonėmis; šiose sutartyse numatyta, kad areštinių patalpos turi būti valomos kasdien (išskyrus kameras, kuriose yra laikomi asmenys); bent kartą per mėnesį (arba, prireikus – nedelsiant) atliekama patalpų dezinfekcija; reguliariai dezinfekuojamas panaudotas minkštasis inventorių, keičiami švariais rankšluosčiai ir lovos skalbiniai. Policijos įstaigų pareigūnai nuolat kontroliuoja, kaip vykdomi minėtose sutartyse numatyti įsipareigojimai, taip pat užtikrina, kad areštinių kameroje, ilgalaikio laikymo patalpose būtų valymui skirtos priemonės, kad patys sulaikytieji kasdien palaikytų švarą ir tvarką tose kameroje, kuriose jie yra laikomi.

Tačiau kelios Marijampolės AVPK areštinės kameros, Telšių AVPK ilgalaikio sulaikymo patalpos patikrinimo metu buvo nešvarios ir nesutvarkytos: išvykus laikomiems asmenims, jų laikymo patalpose buvo paliktas naudotas minkštasis inventorių, sanitariniame mazge – neišplautos grindys, neišneštos šiukšlės); nėra ilgalaikio sulaikymo patalpų valymo darbų registravimo žurnalo (Telšių AVPK); areštinės kameros (Marijampolės AVPK) ir ilgalaikio laikymo patalpoms (Telšių AVPK, Druskininkų PK), kurių sienos yra aprašinėtos, subraižytos ar nusilupę sienų dažai, yra reikalingas nedidelis remontas.

IV. IŠVADOS

9. Apibendrinus nustatytas aplinkybes, susijusias su sulaikytųjų asmenų teisėmis ir jų laikymo komisariatų areštinėse ir laikino sulaikymo patalpose sąlygomis, pažymėtina:

9.1. *Dėl Telšių AVPK:*

9.1.1. galimai neužtikrinamas įtariamojo ir jo gynėjo susitikimo privatumas;

9.1.2. dėl logistinių priežasčių sulaikytieji gali būti daug dažnai kilnojami iš vienos laisvės apribojimo vietos į kitą;

9.1.3. ilgalaikio laikymo patalpose netvarkinga sanitarinių mazgų įranga;

9.1.4. ilgalaikio laikymo patalpose neužtikrinamas privatumas laikomiems asmenims naudojantis sanitariniu mazgu;

9.1.5. ilgalaikio laikymo patalpose trūksta švaros ir tvarkos.

9.2. *Dėl Marijampolės AVPK:*

9.2.1. nesudarytos sąlygos tinkamai susipažinti su Areštinės vidaus tvarkos taisyklėmis, įskaitant ir užsienio valstybių piliečius ar asmenis, nemokančius lietuvių kalbos;

9.2.2. įtariamieji netinkamai informuojami apie jų teises;

9.2.3. taikomi pertekliniai reikalavimai sulaikytųjų gynėjams dėl prašomų pateikti dokumentų;

9.2.4. galimai apsunkinamos galimybės įtariamajam ir jo gynėjui efektyviai planuoti gynybą;

9.2.5. atliekama ne visų į policijos areštinę pristatytų asmenų medicininė asmens apžiūra;

9.2.6. ne visų į policijos areštinę pristatytų asmenų medicininė asmens apžiūra atliekama per 24 val. nuo asmens pristatymo momento;

9.2.7. areštinėse dirbantiems sveikatos priežiūros specialistams trūksta žinių, kaip atpažinti policijos pareigūnų galimai netinkamą elgesį su į areštinę pristatytais asmenimis;

9.2.8. asmenys, pristatyti į areštinę, netenka tęstinio gydymo metadonu dėl policijos areštinės darbuotojų žinių apie vykdomą farmakoterapijos opioidiniais vaistiniaisiais preparatais programą trūkumo;

9.2.9. sulaikytiems asmenims ne visuomet pranešama apie tai, kad jų giminaičiai arba kiti numatyti asmenys buvo informuoti apie sulaikymą;

9.2.10. areštinės dvivietėse kamerose (kurių bendras plotas kartu su sanitarinio mazgu yra 11,02 m² ir 11,19 m²) vienam asmeniui tenkantis gyvenamojo ploto dydis yra nežymiai mažesnis nei 5 m², todėl kyla įtarimų dėl asmeninės erdvės trūkumo ir netinkamų laikymo sąlygų;

9.2.11. kameros Nr. 10 sanitariniame mazge neveikia apšvietimo įranga;

9.2.12. areštinės kamerose trūksta švaros ir tvarkos.

9.3. Dėl Kelmės PK areštinės:

9.3.1. nesudarytos sąlygos tinkamai susipažinti su Areštinės vidaus tvarkos taisyklėmis, įskaitant ir užsienio valstybių piliečius ar asmenis, nemokančius lietuvių kalbos;

9.3.2. taikomi pertekliniai reikalavimai sulaikytųjų gynėjams dėl prašomų pateikti dokumentų;

9.3.3. galimai neužtikrinamas įtariamojo ir jo gynėjo susitikimo privatumas;

9.3.4. galimai apsunkinamos galimybės įtariamajam ir jo gynėjui efektyviai planuoti gynybą;

9.3.5. sulaikytųjų medicininės apžiūros dokumentuose ne visuomet nurodoma apžiūros data ir laikas; taip pat asmens teiginiai apie sveikatos būklę ir galimą netinkamą policijos pareigūnų elgesį.

9.4. Dėl Mažeikių PK areštinės:

9.4.1. pasitaikė atvejų, kad šventiniu laikotarpiu dėl konvojaus nebuvimo suimti asmenys areštinėje buvo laikomi 6 paras;

9.4.2. atliekant medicininės apžiūras yra pažeidžiamas asmenų privatumas;

9.4.3. areštinėse dirbantiems sveikatos priežiūros specialistams trūksta žinių, kaip atpažinti buvus policijos pareigūnų galimai netinkamą elgesį su į areštinę pristatytais asmenimis;

9.4.4. sulaikytųjų medicininės apžiūros dokumentuose ne visuomet nurodomi asmens teiginiai apie sveikatos būklę ir galimą netinkamą policijos pareigūnų elgesį;

9.4.5. kameroje Nr. 2 tinkamai neveikė mechaninė vėdinimo sistema.

9.5. Dėl Druskininkų PK

Ilgalaikio laikymo patalpų sienos yra aprašinėtos, subraižytos, nusilupusiais sienų dažais.

V. REKOMENDACIJOS

10. Seimo kontrolierius, atsižvelgdamas į per patikrinimus nustatytas aplinkybes ir vadovaudamasis LR SKĮ 19¹ straipsnio 4 dalies 7 punktu ir 6 dalimi, Lietuvos Respublikos generaliniam policijos komisarui Linui Pernavui rekomenduoja:

10.1. tobulinti policijos veiklos teisinį reglamentavimą įtvirtinant reikalavimus:

10.1.1. nakties metu į laikino sulaikymo patalpas uždaromus asmenis aprūpinti minkštuoju inventoriu (čiuožiniu ir apklotu), taip siekiant užkirsti kelią asmens orumą žeminančiam elgesiui atsirasti;

10.1.2. visiems į policijos areštines pristatytiems asmenis medicininę asmens apžiūrą atlikti per 24 val. nuo asmens pristatymo momento;

10.2. imtis priemonių užtikrinti, kad:

10.2.1. tais atvejais, kuomet nėra pagrindo manyti, jog apklausiamas asmuo gali kelti pavojų, apklausos patalpose nebūtų naudojama metalinėmis grotomis aptverta erdvė (pvz., apklausiamajam suteikiant kitą patalpoje įrengtą sėdimą vietą);

10.2.2. būtų atsisakoma taikomos praktikos stebėti gynėjo ir įtariamojo susitikimą per stebėjimo sistemas, t. y., arba tokio susitikimo metu išjungiami stebėjimo sistema, arba skiriamos kitos patalpos, kuriose nėra įrengtos stebėjimo sistemos;

10.2.3. policijos pareigūnai tarnybiniuose pranešimuose apie specialiųjų priemonių panaudojimą išsamiai nurodytų specialiosios priemonės panaudojimo aplinkybes, t. y., ne tik apie specialiosios priemonės panaudojimo prieš konkretų asmenį pagrindą ir jos naudojimo trukmę bei tai, kad:

10.2.3.1. priemonės naudojimas buvo nutrauktas išnykus panaudojimo pagrindui (pvz., kol sulaikomas asmuo nusiramino);

10.2.3.2. asmuo buvo įspėtas apie ketinimą panaudoti specialiąsias priemones (arba tai, kad nebuvo galimybės įspėti);

10.2.3.3. vadovautasi mažiausios žalos padarymo principu, t.y. nebuvo spaudžiama krūtinės ląsta, įremti keliai į nugarą, fiksuotas kaklas (pvz., naudojant kovinių imtynių veiksmus);

10.2.3.4. priemonės panaudojimas užfiksuotas vaizdo registratoriumi (jei buvo).

10.2.4. būtų organizuojami mokymai areštinėse dirbantiems sveikatos priežiūros specialistams:

10.2.4.1. kaip atpažinti buvus policijos pareigūnų galimai netinkamą elgesį su į areštinę pristatytais asmenimis;

10.2.4.2. kaip fiksuoti medicininę apžiūrą, apžiūrėto asmens teiginius, turinčius reikšmės medicininei apžiūrai, bei išvadą, kiek sulaikytojo teiginiai atitinka objektyvius medicininės apžiūros rezultatus;

10.2.5. vyriausiesiems apskričių policijos komisariatams sudarant sutartis dėl sveikatos priežiūros paslaugų teikimo, būtų numatyti reikalavimai iš išorės pasitelkiamam sveikatos priežiūros specialistui:

10.2.5.1. turėti žinių, kaip atpažinti ir tinkamai užfiksuoti galimai buvus policijos pareigūnų netinkamą elgesį su į areštinę pristatytais asmenimis;

10.2.5.2. tinkamai fiksuoti medicininės apžiūros rezultatus.

11. Seimo kontrolierius, atsižvelgdamas į per patikrinimus nustatytas aplinkybes ir vadovaudamasis LR SKĮ 19 straipsnio 1 dalies 6 punktu ir 19¹ straipsnio 4 dalies 2 punktu, Lietuvos Respublikos generalinio policijos komisaro Lino Pernavo prašo:

11.1. informuoti, kokių veiksmų bus imamasi siekiant toliau įgyvendinti CPT rekomendaciją užtikrinti nepriklausomus ir objektyvius nusiskundimų dėl netinkamo policijos pareigūnų elgesio tyrimus (CPT/Inf 2018 (2) 15 p.), kuomet Lietuvos policijoje buvo atsisakyta pirminio sprendimo centralizuoti jos imuniteto padalinius;

11.2. pateikti nuomonę, ar asmens teisė į laisvę suvaržoma proporcingai tais atvejais, kai būtini procesiniai veiksmai su sulaikytuoju yra atlikti, tačiau sulaikymas tęsiamas, kol bus atlikti kiti, tiesiogiai su juo nesusiję procesiniai veiksmai.

12. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius, atsižvelgdamas į per patikrinimus nustatytas aplinkybes ir vadovaudamasis LR SKĮ 19¹ straipsnio 4 dalies 7 punktu ir 6 dalimi, Telšių apskrities vyriausiojo policijos komisariato viršininkui Remigijui Rudminui rekomenduoja imtis priemonių užtikrinti, kad:

12.1. būtų garantuojamas įtariamojo ir jo gynėjo susitikimo privatumas (Telšių AVPK);

12.2. asmens perkėlimai iš vienos laisvės apribojimo vietos (tarp Telšių AVPK ir Mažeikių PK areštinės) į kitą būtų kuo retesni (pvz., tais atvejais, kai yra pagrindas ir sąlygos sulaikytam asmeniui skirti suėmimą, jis būtų pristatomas tiesiai į Mažeikių PK areštinę);

12.3. būtų sudarytos sąlygos tinkamai susipažinti su Areštinės vidaus tvarkos taisyklėmis, įskaitant ir užsienio valstybių piliečius ar asmenis, nemokančius lietuvių kalbos (Kelmės PK areštinė);

12.4. nebūtų taikomi pertekliniai reikalavimai sulaikytųjų gynėjams dėl prašomų pateikti dokumentų (Kelmės PK areštinė);

12.5. būtų užtikrinamas įtariamojo ir jo gynėjo susitikimo privatumas (Kelmės PK areštinė);

12.6. būtų sudaromos visos prielaidos ir sąlygos efektyviam įtariamojo ir jo gynėjo gynybos planavimui (Kelmės PK areštinė);

12.7. suimto asmens buvimas areštinėje procesiniams veiksams atlikti užtruktų ne ilgiau kaip 5 paras (Mažeikių PK areštinė);

12.8. sveikatos priežiūros darbuotojai medicininės apžiūros įrašuose nurodytų apžiūros datą ir laiką (Kelmės PK areštinė);

12.9. atliekant medicininės apžiūras, nebūtų pažeidžiamas apžiūrimų asmenų privatumas;

12.10. areštinės kameroje būtų užtikrinta tinkama ventiliacija (Mažeikių PK areštinė);

12.11. ilgalaikio laikymo patalpose būtų pakeisti techniškai netvarkingi sanitarinių mazgų įrenginiai (Telšių AVPK);

12.12. ilgalaikio laikymo patalpų sanitariniuose mazguose būtų įrengtos teisės aktų reikalavimus atitinkančios pertvaros ir duralės bei užtikrintas laikomų asmenų privatumas, atliktas sienų remontas (Telšių AVPK);

12.13. ilgalaikio laikymo patalpose būtų tinkamai palaikoma švara ir tvarka, atliktas sienų remontas (Telšių AVPK).

12.14. būtų pateikta informacija apie 2018 m. plano Mažeikių PK areštinėje bei apklausos patalpose įrengti vaizdo stebėjimo kameras įgyvendinimą;

13. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius, atsižvelgdamas į per patikrinimus nustatytas aplinkybes ir vadovaudamasis LR SKĮ 19¹ straipsnio 4 dalies 7 punktu ir 6 dalimi, Marijampolės apskrities vyriausiojo policijos komisariato viršininkui Mindaugui Baršiui rekomenduoja imtis priemonių užtikrinti, kad Marijampolės AVPK:

13.1. būtų sudarytos sąlygos tinkamai susipažinti su Areštinės vidaus tvarkos taisyklėmis, įskaitant ir užsienio valstybių piliečius ar asmenis, nemokančius lietuvių kalbos;

13.2. įtariamieji būtų tinkamai informuojami apie jų teises;

13.3. nebūtų taikomi pertekliniai reikalavimai sulaikytųjų gynėjams dėl prašomų pateikti dokumentų;

13.4. būtų sudaromos visos prielaidos ir sąlygos efektyviam įtariamojo ir jo gynėjo gynybos planavimui;

13.5. būtų atliekama visų į policijos areštinę pristatytų asmenų medicininė asmens apžiūra;

13.6. visų į policijos areštinę pristatytų asmenų medicininė asmens apžiūra būtų atliekama per 24 val. nuo asmens pristatymo momento;

13.7. policijos areštinės darbuotojai būtų informuoti apie vykdomas asmenų, pristatytų į policijos areštinę farmakoterapijos opioidiniais vaistinėmis preparatais programas (užtikrinant tęstinį gydymą metadonu);

13.8. sulaikytieji būtų informuoti, kad apie jų sulaikymą buvo pranešta jų nurodytiems artimiesiems arba kitiems numatytiems asmenims (institucijoms);

13.9. sulaikius asmenis namuose, būtų atkreiptas dėmesys į individualų atvejį (pavyzdžiui, silpną regėjimą), oro sąlygas ir sudaromos galimybės tinkamai apsirengti, apsiausti, su savimi

paimti reikalingas pagalbos priemonės (akinius ir pan.), kad areštinėje laikomam asmeniui nebūtų sudaromi papildomi fiziniai ir orumą žeminantys sunkumai;

13.10. būtų pertvarkytos ir įrengtos teisės aktuose nustatytus ploto reikalavimus atitinkančios areštinės kameros;

13.11. areštinės kamerosse būtų pakeista techniškai netvarkinga elektros instaliacija (kištukiniai lizdai), sutvarkytas apšvietimas kamerų sanitariniuose mazguose;

13.12. areštinės kamerosse būtų tinkamai palaikoma švara ir tvarka;

13.13. būtų atliktas sienų remontas areštinės kamerosse.

13.14. būtų pateikta informacija apie 2018 m. plano areštinėje bei apklausos patalpose įrengti vaizdo stebėjimo kameras įgyvendinimą.

14. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius, atsižvelgdamas į per patikrinimus nustatytas aplinkybes ir vadovaudamasis LR SKĮ 19¹ straipsnio 4 dalies 7 punktu ir 6 dalimi, Alytaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato viršininkui Alvydui Jurgelevičiui rekomenduoja imtis priemonių užtikrinti, kad Druskininkų PK ilgalaikio laikymo patalpose būtų atliktas kosmetinis remontas (dėl sienų, kurios yra aprašinės, subraižytos, o dažnai nusilupę).

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 19¹ straipsnio 6 dalimi apie Lietuvos Respublikos Seimo kontrolieriaus rekomendacijų nagrinėjimo rezultatus pranešti iki 2018 m. gegužės 31 dienos. Kompetentingos institucijos turi konsultuotis su Seimo kontrolieriumi dėl rekomendacijų galimų įgyvendinimo priemonių.

Seimo kontrolierius, Įstaigos vadovas

Augustinas Normantas